

מדשן ביתך

גליון
מס' 218

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

חיי שרה
תש"פ

[א], וביום השני קוראים בתורה את פרשת העקדה [שם כ"ב א] וקוראים למפטיר בתורה כמו ביום הראשון, ומפטירים "ויהי איש אחד" [שמואל א' א], דבר מעניין חישב ומצא רבי יעקב עדס, שסך כל מנין הפסוקים שקוראים בתורה בקריאות אלו כולל המפטיר, עולה שבעים פסוקים, מנין הפסוקים שקוראים בנביא הוא חמישים ושבע, סכום כל הקריאות בתורה ובנביא יחד עולה - מאה עשרים ושבע פסוקים, כמנין שנות חייה של שרה, שהתחלת הקריאות ביום הראשון של ראש השנה הוא בעניינה "וה'פקד את שרה".

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה" (כ"ג - א) נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שע"י בשורת העקידה, שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרח נשמתה ממנה ומתה. [רש"י]. מיתתה של שרה נסמכה לעקידת יצחק, כידוע, כי השטן בא אל שרה וסיפר לה על העקידה, ומרוב שמחה על זה שבנה זכה להיות קרבן עולה, פרח נשמתה ונפטרה. ואומר ה"פענח רזא", יש בזה מידה כנגד מידה, כשבא המלאך לבשר לשרה שיוולד לה בן "ותצחק שרה בקרבה", היא חשבה שהמלאך מטעה אותה, לכן בעת עקידת יצחק בא המלאך והטעה אותה כאילו ונשחט יצחק.

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה" (כ"ג - א) רבי עקיבא היה יושב ודורש והציבור מתנמנם. ביקש רבי עקיבא לעורר אותם, ואמר להם, מה ראתה אסתר שתמלוך על מאה עשרים ושבע מדינות. אלא, תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחייתה מאה עשרים ושבע שנה, ותמלוך על מאה עשרים ושבע מדינות. [מד"ר נ"ח - ג].

צריך להבין מהי המידה כנגד מידה, ומדוע חשבון זה אמור לעורר ישנים מתרדמתם. מסבירים המפרשים, רבי עקיבא לימד את הציבור, שבשכר מאה עשרים ושבע שנים של תורה ומעשים טובים של שרה, זכתה נכדתה למלוך על מאה עשרים ושבע מדינות. כלומר, על כל שנה של עבודת ה' זוכים למלוך על מדינה אחת. על פי חשבון זה, בכל חודש של עבודת ה', זוכים למלוך על מחוז שלם במדינה, ועל שבוע, או אפילו על יום של קיום תורה ומצוות, זוכים לעיר שלימה. ולפי אותו יחס, על כל רגע של תורה ומעשים טובים, זוכים לפחות למספר בניינים ברחוב, א"כ חבל על כל רגע, כי הרי בכל רגע של לימוד תורה משיגים שכר רב מאוד.

במדרש תנחומא דורשים את כל פסוקי "אשת חיל" על שרה אמנו, כי אברהם אבינו אמר פרק זה על שרה אשתו. "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה". שואל ה"חתם סופר", למה מוזכר "חוק לנערותיה" בנפרד, והרי נערותיה הן חלק מהבית ונכללות במילים "טרף לביתה". אלא, רמז יש כאן,

"ויהיו חיי שרה" (כ"ג - א)

הפרשיות המדברות על פטירת צדיקים, נקראות בלשון חיים. "חיי שרה" ו"יהי יעקב", רמז למה שאמרו חז"ל [ברכות י"ה] צדיקים במיתתן קרויים חיים. ויש להוסיף גם את פרשת "וזאת הברכה" המספרת על פטירתו של משה רבנו.

"ויהיו חיי שרה" (כ"ג - א)

ויהיו בגימטריא שלושים ושבע - כתב ה"דעת זקנים" נרמז בזה, כי ימי חייה היו שלושים ושבע שנים, משנולד יצחק, שהרי בגיל תשעים נולד יצחק ועד סוף ימי ימיה מאה עשרים ושבע שנים עולים שלושים ושבע שנים שהם ימי חייה, כי קודם לכן לא היו חייה חיים, כי מי שאין לו בנים חשוב כמת.

"ויהיו חיי שרה" (כ"ג - א)

בת ק' כבת כ' לחטא, ובת כ' כבת ז' ליופי. [רש"י]. ויהיו נקרא ישר והפוך, ואומר רבי מאיר מפרמישלן, שהדבר בא לרמז שסוף ימיה היו כתחילתם.

"ויהיו חיי שרה מאה שנה וכו'" (כ"ג - א)

כולם שווין לטובה. [רש"י].

בת ק' כבת כ'. [רש"י].

לכאורה, איך אפשר לומר כולם שווים לטובה, בו בזמן שבמשך תשעים שנה היתה עקרה ונלקחה לבית פרעה ולבית אבימלך וסבלה צרות וביזיונות? אלא, כתוב בגמרא [ברכות נ"ד], חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אדם צריך להגיע למדרגה שיברך דיין האמת באותה שמחה כמו הטוב והמטיב. וזו כמובן דרגה גבוהה מאוד, שלרוב האנשים אין השגה בדרגה כזו. אך שרה אמנו, כמובן, לימדה את עצמה והיתה שם, ולכן כל מה שבא עליה, גם כשנולד יצחק, וגם כשהוא עדיין לא נולד, הכל היה טוב, וממש באותה שמחה קבלה את העקריות שלה כמו בשעת לידתו של יצחק.

רומזי רמזים אמרו רמז בזה, "מזמור לתודה" נכתב בפרק ק' בתהילים, ואילו המזמור "יענך ה' ביום צרה" נאמר בפרק כ' בתהילים. אצל שרה אמנו כתוב שהיתה בת ק' כבת כ'. והכוונה שהודתה ביום צרה שהוא מזמור כ' כמו מזמור לתודה שהוא מזמור ק'.

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה וכו'" (כ"ג - א)

בכל יום מימי ראש השנה קוראים בתורה ומפטירים בנביא, ביום הראשון קוראים בתורה "וה'פקד את שרה" [בראשית כ"א א], וקוראים למפטיר "ובחודש השביעי" [במדבר כ"ט א], ומפטירים בנביא כה אמר ה' מצא חן במדבר [ירמיה ל"א

שרה אמנו בזקנתה קמה לעבודת ה' גם בלילות, כדי להשלים את עבודת ה' של ימי הילדות, שהרי כשהיתה קטנה לא יכלה לעבוד את עבודת ה' באותה מידה שעבדה את ה' בבגרותה, ובוה זכתה להשלים "חוק לנערותיה", וכנגד זה זכתה אסתר המלכה, שכתוב עליה "ותיטב הנערה בעיניו ותשא חן וחסד לפניו" שהושלמו לה מאה עשרים ושבע המדינות כנגד מאה עשרים ושבע שנים של עבודת ה' ע"י שרה. - ולפי"ז כוונת ר' עקיבא בדברי ההתעוררות למתנמנמים - אם שרה אמנו קמה בלילה להשלים, איך אתם ישנים פה.

עוד מובא בשם ה"חתם סופר", אות כ' באשת חיל הוא הפסוק "כפה פרשה לעני". המליץ ה"חתם סופר", שמוכן הפסוק "חדל להיות לשרה אורח כנשים", שלא היו עיניה צרות באורחים, שהרי אברהם אמר קמה, והיא הביאה סולת.

"ויהיו חיי שרה וכו' שני חיי שרה" (כ"ג - א)

בספר "דרשות רבנו יוסף נחמיה" [מילי דהספידא] שואל, מפני מה כפילות המילים, "חיי שרה" פעמיים בפסוק אחד. וכן להלן "ויטע אשל בבאר שבע" ואח"כ "ויגר בארץ פלשתים ימים רבים" ושוב "וישב אברהם בבאר שבע" שוב מוזכר פעמיים באר שבע, מדוע, הרי כבר נאמר שאברהם היה בבאר שבע? תירץ רבי הלל ליכטנשטיין מקולמייא, דוד המלך אמר "אגורה באהלך עולמים" [תהילים ס"א - ה], וכי אדם יכול לחיות בשתי עולמות? אלא, כאשר אנשים מקיימים מצוות, עושים טוב וחסד על פי מה שהורה להם רבם שחינך אותם, נחשב הדבר כאילו הרב עדיין חי. כאשר אומרים שמועה בשמו של אדם, נחשב כאילו הוא עדיין גר בעולם. אברהם אבינו, גם שנים רבות אחרי שעזב את ארץ פלשתים, התנהגו בני פלשתים על פי התורה והדרך שאברהם אבינו לימד אותם. כך הדבר בשרה שגיירה את הנשים, המספר מאה עשרים ושבע אלו השנים שחיה בעצמה, אבל יש עוד "שני חיי שרה", והם של תלמידותיה, אותם המעשים הטובים שהן עושות, נחשב כאילו שרה עודנה חיה וקיימת בדורות הבאים אחריה. השנים הללו, רק הקב"ה, קורא הדורות, יודע לחשב, וזהו שנאמר [תהילים ל"ז - ט"ז] "ה' יודע חיי תמימים ונחלתם לעולם תהיה".

רבי יעקב קמיניצקי מתרץ מיתתה של שרה נגרמה כתוצאה משמועות העקידה, ורינון יצא בעולם כאילו העקידה גרמה למיתתה, ולולי העקידה היתה חיה עוד הרבה שנים. לכן התורה מעידה "שני חיי שרה", אלו הן השנים שלה שנקצבו לה מהשמים.

מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים וכו'" (כ"ג - א)

בת ק' כבת כ' לחטא, ובת כ' כבת ז' ליופי. [רש"י].

"ויהיו חיי שרה וכו' - משמתה שרה התחיל אדם הראשון לדבר בלשון ארמי". [מדרש פליאה].

דברי המדרש צריכים תלמוד, אומר ה"חתם סופר", כתוב בחז"ל, כשאדם הולך למות, הוא בא לאדם הראשון ואומר לו, בגללך אני הולך למות, שאכלת מעץ הדעת. עונה לו אדם הראשון שהוא מת בגלל חטאיו. אך כל זה תשובה לאדם רגיל כי אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא, אבל מה יענה אדם הראשון לשרה אמנו שנאמר עליה בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז', א"כ מתה בלא חטא, ומה יענה לה אדם הראשון? אלא, אדם הראשון ענה לה בלשון ארמי, בלשון התרגום, ובתרגום כתוב והווי חיי שרה מאה עשרים ושבע שנים, המילה שנה מוזכרת על פעם אחת בלבד, וממילא כל הדרשה של בת מאה כבת כ' וכו' בטלה ואיננה.

"ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" (כ"ג - א)

בת ק' כבת כ' לחטא, ובת כ' כבת ז' ליופי. [רש"י].

צריך ביאור, שאכן יופי היא מעלה לאשה, אך האם מסתבר שהתורה תשבח את שרה אמנו ביופי הגוף, בפרט עתה כשמסכמים את חייה? בספר "לתתן עליון" ביאר רבי זיידל אפשטיין זצ"ל מנהל רוחני ישיבת תורה אור, שהרי יופי הוא מתנת שמים. מאידך, כידוע טמונה בו גם סכנה שהפילה חללים רבים.

זאת, כאשר היא מביאה לגאווה ולא משתמשים בה בצורה הנכונה.

ילדה קטנה בת שבע שנים, יורדת לגינה משחקת בחול, מתמלאת אבק ולכלוך ולא מפריעה לה העובדה שהדבר מכהה את יופיה, כי עדיין אינה מרגישה במעלתה. ככל שהיא גדלה היא מרגישה ביופיה ושומרת עליו. שיא הכרת האשה בזה הוא בגיל עשרים. השמיעונו חז"ל ששרה אמנו למרות שהיתה מארבע יפיות [מגילה י"ד]. לא התגאתה בזה והתייחסה לזה כפי שילדה בגיל שבע מתייחסת לזה.

"ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה" (כ"ג - ב)

שואל רבינו בחיי, מדוע לא מוזכר בפסוק שיצחק בא להספיד את אמו ולבכותה, שהרי החיוב של יצחק גדול מחיובו של אברהם, ועוד, שהיא אהבתו אהבה יתרה, שילדה אותו על דרך הפלא, והייתה נפשה קשורה בנפשו. מתרץ רבנו בחיי, יתכן לומר, שלא ידע יצחק באותו הפרק שמתה אמו, כי לפי שמיתתה הייתה בגללו, בשמועת העקדה, לכן העלימו ממנו מיתתה ולא אמרו לו. ולכן שמו של יצחק לא הוזכר כלל, לא במיתתה ולא בקבורתה.

מוסיף רבנו בחיי להעיר, גם מעת שנעקד על גבי המזבח לא ראינוהו, שהרי כשהלכו אברהם ויצחק להר המוריה - כתוב בחזרה [כ"ב - י"ט] "וישב אברהם אל נעריו, והיה ראוי שיאמר וישובו אל הנערים, ולא הזכיר חזרת יצחק". אלא יתכן שנשאר שם בהר המוריה שלוש שנים עד שנשלמו לו ארבעים שנה ונשא רבקה, ומפני זה לא נזכר שובו עד שהביא לו העבד את רבקה, ואז הזכירו הכתוב, הוא שאמר [כ"ד - ס"ב] "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי".

"ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון" (כ"ג - ב)

על שם ארבע ענקים שהיו שם, אחימן ששי ותלמי ואביהם. דבר אחר, ע"ש ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. [רש"י].

לכאורה מדברי הפסוק "ותמת שרה בקרית ארבע" משמע כי יש קשר בין קרית ארבע למיתתה. ואכן, לפי הפירוש כי המקום נקרא ע"ש ארבע זוגות שנקברו שם, ובכללם אברהם ושרה, מובן הענין היטב, - אולם אם נאמר כי הוא נקרא ע"ש ארבעת הענקים שהיו שם, מה ענין מיתתה של שרה לאותו מקום. בספר "אבן ישפה" מובא מדרש, שהשטן בא אל שרה ואמר לה בנך היכן הלך? אמרה לו "אביו הוליכו ללמוד תורה אצל עבר". אמר לה שטן, אוי עלובה, לא ללמוד תורה הוא מוליכו, אלא לשוחטו הוא מוליכו. מה עשתה? הלכה אל ארבעת הענקים שממרום גובהם יכולים להשקיף למרחוק, וביקשה מהם לומר לה מה עושה אברהם עם יצחק באותה שעה. אמרו לה, רואים אנו את השניים בהר המוריה, אברהם עוקד את יצחק על גבי המזבח ומאכלת בידו. כאשר שמעה שרה את דבריהם, מיד פרחה נשמתה מרוב צער. וזה שאומר הכתוב "ותמת

שרה בקרית ארבע", הלא הם ארבעת הענקים שדבריהם גרמו למיתתה של שרה.

"ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון וכו' ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבמותה" (כ"ג - ב)

מבאר שבע בא לספוד לשרה ולבמותה, ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק וכו'. [רש"י].

מה כוונת רש"י בסמיכת שתי הפרשיות זו לזו? מסביר רבי יהודה אסאד זצ"ל, על הפסוק [בראשית כ"ב א'] "אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם", כתוב במדרש [בר"ר נ"ה ד'], אחר הדברים האלה, אחר הרהורי דברים שהיו שם [אחרי שאברהם אבינו עשה משתה גדול ביום הגמל את יצחק], מי הרהר אברהם הרהר ואמר שמחתי ושמחתי את הכל ולא הפרשתי להקדוש ברוך הוא לא פר אחד ולא איל אחד. אמר לו הקדוש ברוך הוא על מנת שנאמר לך שתקריב את בנך ולא תעכב. עוד כתוב במדרש שם, אמר לו ישמעאל, אני חביב ממך שנמולתי לשלש עשרה שנה, אבל אתה נמולת בקטנך ואי אפשר למחות. אמר לו יצחק כל מה שהלוית להקדוש ברוך הוא שלשה טפים דם הם, אלא הריני עכשו בן שלשים ושבע שנה אלו מבקש לי הקדוש ברוך הוא להשחט איני מעכב, אמר הקדוש ברוך הוא הרי השעה, מיד והאלהים נסה את אברהם.

יוצא שעקידת יצחק היתה צריכה להיות שלושים וארבע שנים קודם לכן, כי יצחק היה בן שלושים ושבע בזמן העקידה, ויום הגמל את יצחק הוא כשיצחק נהיה בן שלש, ולמה רק עכשו ציווה לעשות את העקידה. אלא, מכיוון שמיתת שרה תלויה בעקידת יצחק, וזמן מיתת שרה עדיין לא הגיע, לכן דחה ה' את העקידה עד שתגיע לגיל מאה עשרים ושבע ואז תמות ע"י העקידה.

"ויבוא אברהם" (כ"ג - ב)

מדוע לא בא יצחק להספיד את שרה? אומר ה"פרדס יוסף", מובא בילקוט שמעוני [רמז תשעו], כשמושה רבנו נפטר "זקנים שבאותו דור אמרו: פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לאותה בושא אוי לאותה כלימה". מדוע אמרו זאת רק הזקנים ולא הצעירים. כי אמנם גם הצעירים ראו את ההבדל בין פניו של משה לפניו של יהושע, אך אמרו מי יודע? אולי כשמושה רבנו היה בגילו של יהושע כיום, גם הוא היה נראה כך, וכשיגיע יהושע לגיל שמושה רבנו נפטר, גם פניו יראו כפני חמה. אבל הזקנים שהכירו את משה רבנו כשהיה צעיר - בגילו של יהושע כיום, ידעו שכבר אז היו פניו כפני חמה, לכן הם אלו שאמרו "אוי לאותה בושא או לאותה כלימה". מעתה נבין, מה כבר יכול יצחק להספיד את שרה, הלא כשהוא נולד היא היתה בת תשעים, וא"כ זה שהיא היתה צדיקה גדולה, אין בכך חידוש גדול, כל אחד בגילה יכול להיות צדיק, ויתכן שבגיל צעיר לא היתה במדרגת צדקות כזאת. אבל אברהם אבינו אמר, אני הכרתי אותה כשהיתה צעירה, וכבר אז היא היתה אשה גדולה ונביאה, לכן "ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבמותה" - הוא באמת יכול היה להספידה כראוי.

"ויבוא אברהם לספוד" (כ"ג - ב)

בספר "מטה יהודה" פירש בדרך צחות. לפעמים בהספדים, נשמעים דברים על הנפטר שלא שייכים אליו כלל, עד כדי כך, שכשאתם מגיע להלוויית חבירו

שהוא מכירו, מוצא את עצמו תוהה האם לא טעה והגיע להלוויה של מישהו אחר, או שמא חבירו היה צדיק נסתר. אבל כאשר הספיד אברהם את שרה, כמה שהספיד וכל מה שאמר, עדיין כולם ידעו שזו שרה. לא היו שבחים מוגזמים, וזהו "ויבוא אברהם לספוד לשרה".

הרב שלמה לוינשטיין מספר, התקיימה הלוויה של יהודי בימים שאסור להספיד, ואפילו שהיה ת"ח חשוב, הורה הרב שטיינמן לא לומר דברי הספד ולא להקל בעניין זה. ולאחר כלות ימי השבעה, מספר ר' שלמה, ביקשו ממני להספיד. נכנסתי לרבי אהרן לייב שטיינמן, ושאלתי מה כדאי לומר. וכך אמר לי: אנשים חושבים, מספידים אומרים, אפליג בשבחו של הנפטר, וארבה לספר מעשים שראוי היה לעשותם, מה יכול להיות? אך באמת אדם יושב בזמן הזה בדין קשה - באים אנשים ואומרים עליו שהוא צדיק נשגב, כל מעשיו לשם שמים, ושם בשמים שומעים זאת וצוחקים עליו. אם הנפטר היה יכול, היה מתחנן ואומר 'תפסיקו עם זה'. והוסיף ואמר, הלוואי ואחוז אחד של מעשי האדם יהיו לשם שמים. שאלתי אותו, וכי השו"ע לא ידע סברא זו? ובכל זאת מובא שיש להספיד? ענה לי, אז היו אנשי אמת, אומרים רק מה שאמת, וגם הנפטרים שאותם הספידו היו אנשי אמת, לכן לא היתה כל בעיה. והוסיף דוגמא, על אדם שהיה אוסף תרומות למוסדות בארץ, וכשנפטר אמרו עליו שכל כולו היתה מסירות נפש לתורה. ואילו אני יודע, שהיו לו בעיות בבית, והוא חיפש איך לברוח.

בספר 'אבני שלמה' מסופר, כי המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל לא נתן לבני הישיבה לצאת להלוויות של כמה מגדולי ישראל [מלבד של הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שאמר שמכיון שהיה ממש רבו, אם כן הוא רבי של הישיבה וצריכים כולם ללכת] ונימק זאת בכך שהוא קיבל מרבותיו כיצד לפתוח ישיבה, אבל כיצד לסגור ישיבה - לא קיבל. וע"כ אינני מסוגל לסגור את הישיבה! פעם אחרי כמה הלוויות של גדולים, להם לא הרשה המשגיח ז"ל לנסוע, היתה תסיסה גדולה בישיבה.

המשגיח אמר עליהם הספד, ואח"כ התייחס לתלונות על ההלוויות וזעק: "בחיים שלהם הייתם אצלם? פתאום אתם רוצים להיות בהלוויות שלהם - הייתם צריכים ללכת ולשמשם בחייהם!"

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבמותה" (כ"ג - ב)

"מהיכן בא? ר' לוי אמר מקבורתו של תרח לשרה בא". [פד"ר ג - ה].

שואל רבי יהונתן אייבשיץ, הגמ' במו"ק [כ"א]: אומרת, שלושה ימים ראשונים לבכי, ואח"כ ימי הספד, שמתוך הבכי נסגר הדיבור לאדם ואינו יכול לדבר, ולכן קודם יש ימי בכי ואח"כ ימי הספד. ומדוע כתוב כאן ויבא אברהם קודם לספוד ורק אח"כ לבמות, ומתרחץ ע"פ מש"כ במדרש, ויבוא אברהם, מהיכן בא, רב לוי אמר מקבורתו של תרח בא. וא"כ אם היה בוכה קודם ההספד, היו סבורים כולם שבוכה על אביו, והאמת שבכה על שרה. לכן קודם הספיד את שרה, וידעו הכל שהבכיה היא בשביל שרה.

ויש מתרצים, שרה אמנו תמיד היתה באוהל, צנועה. וכשנפטרה לא כולם הכירו את מעלותיה המיוחדות. ולכן היה צריך אברהם קודם להספידה, כדי שידעו מי היא שרה אמנו, וכששמעו את ההספד וגודל גדלותה של שרה אמנו, הבינו מה גדולה האבידה, ורק אז התחילו לבכות.

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

וידוע לפניו שיוכל לעמוד בו, וגלוי וידוע היה לפני הקב"ה שהם לא יעמדו בניסיון של ייסורי הגוף, ולא ניסה אותם אלא בניסיון השריפה שבו יוכלו לעמוד. ומכאן יסוד לאדם, שכל הניסיונות שבהם מתנסה, הכל לפי כוחותיו.

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

לפי שע"י בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה. [רש"י].

הקשה רבי יוסף נחמיה קורניצר, איך הצטערה הצדקת הגדולה על דבר זה ולא עמדה בניסיון? ומתריץ, הצדיקים כל חייהם, כל עניינם ובייחוד בעת קבלת עול מלכות שמים כגון קריאת שמע, מוסרים נפשם ורוחם להקב"ה עד כלות הנפש. אך מה יעשו? הלא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, והקב"ה רוצה שיחיו לפניו ויעבדוהו. לכן בעל כרחם מצמצמים השגתם והתלהבותם להישאר בחיים, וכך נהגה שרה. אבל כששמעה שהקב"ה שלח את בנה לעקידה, ובנה מוסר את נפשו - הבינה בטעות כי זהו רצון ה', אז בפעם הזאת בקריאת שמע התמסרה כולה לה' ב"כל נפשך" עד שיצאה נשמתה - בקריאת שמע.

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

לפי שע"י בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה. [רש"י].

שואל רבי שלמה קלוגר, מדרש זה היה על רש"י להביא על המילים "ותמת שרה", ומדוע רש"י אמר זאת על המילים "לספוד לשרה"? אלא מחדש רבי שלמה קלוגר שהביאור הוא ההיפך מהפשוט, שרה לא נפטרה מהפחד שאולי ימות יצחק, אלא שרה שידעה כי אברהם הולך בציוויו של הקב"ה לשחוט את בנם, חששה שלא יעמדו הבעל והבן בניסיון הקשה. כאשר בישרו לה שאברהם ויצחק חוזרים בריאים ושלמים, פרחו נשמתה, כי חשבה שלא עמדו בניסיון. שבה גדול זה באמונת שרה בהקב"ה היה גוף ההספד של אברהם כשהספיד את שרה אשתו, ושיבח אותה על גודל אמונתה, ועל שכל כך חרדה שלא עמדו בניסיון, ולכן פרחו נשמתה, וזאת הסיבה שרש"י מביא זאת על המילים "לספוד לשרה", כי זה היה גוף ההספד.

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה. [רש"י].

המילים "וכמעט שלא נשחט" נראות כמיותרות, כי גם בלעדיו היה ניתן להבין את דברי רש"י. חסידים מספרים על אדמו"ר, שאחד מחסידיו קיבל הודעה כי אחד מקרוביו נפטר, ומיד התעלף מרוב צער. העירו אותו מעלפונו, נזכר בבשורה הרעה והתעלף בפעם השנייה. כך קרה גם בפעם השלישית. האדמו"ר העיר אותו מעלפונו, ואמר לו שזו היתה טעות, אותו קרוב חי וקיים. לאחר זמן באמת הגיעה ההודעה שהכל היה טעות. אמרו החסידים, שזו רוח הקודש. אמר להם האדמו"ר, אין זו רוח הקודש. ב"ברוך שאמר" כתוב "ברוך גוזר ומקיים", כשקב"ה גוזר גזירה, הוא נותן גם את הכח להתקיים עם הגזירה. במקרה שלפנינו, ראיתי שהחסיד אינו מסוגל להתקיים עם הגזירה. אמרתי, אם כך, ודאי שאין גזירה כזאת.

"מהיכן בא? ר' לוי אמר: מקבורתו של תרח לשרה בא. אמר לו ר' יוסי: והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתה של שרה שתי שנים? אלא מהיכן בא, מהר המוריה" [מד"ר ג - ה].

הרב שך בהספדו על המשגיח של ישיבת חברון רבי מאיר חדש, ציטט את המדרש, ואמר הרב שך שאין מחלוקת בין הדעות, והסביר, שרה כשנפטרה היתה בת מאה ועשרים ושבע, זקנה מופלגת, מה ניתן להספיד אשה זקנה? אומר ר' לוי אברהם נקרא "אברהם העברי", שהעולם כולו עומד בצד אחד והוא לבדו ניצב בצד השני. כל העולם עובדים עבודה זרה, והוא היחיד שמפיץ את האמונה בבורא במסירות נפש. ואיך יכול לעמוד נגד כולם? התשובה: שרה אמנו, היא היתה לו לעזר. וזה הפירוש "בא מקבורתו של תרח", שכאשר בא אברהם להספיד את שרה, אמר דברי הספד "מקבורתו של תרח", מהעזרה הרבה שעזרה לו "לקבור" את העבודה זרה של תרח, ובלעדיה לא היה מגיע לאן שהגיע. ואילו ר' יוסי סובר, שאברהם "בא מהר המוריה", פירושו, כשנולד יצחק, אברהם היה בן מאה, ופתאום הוא מקבל ציווי לשחוט את יצחק, כנגד כל הדעות שלהם הטיף, שהרי הוא הטיף שיש בורא עולם ואסור לרצוח וצריכים להיות בעלי מידות ונימוסים טובים, איך הוא יסביר לעולם על הקרבתו של יצחק לקרבן? אבל אברהם לא שאל ולא התחשב, והלך לשחוט את בנו יחידו, ויצחק הולך איתו בשמחה כי ידע שכל מה שאביו אומר ועושה נעשה בנבואה, וגם כשהמגיע המלאך ומצווה את אברהם "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה", עדיין לא היה אברהם בטוח שזהו רצון הקב"ה. מהיכן לוקחים כוחות נפשיים גדולים כאלו? רק מהחינוך של שרה אמנו, בלי שרה אמנו לא היה יוצא בן בגדלות נוראה כל כך כמו יצחק אבינו. זהו המונח "מהר המוריה בא".

"ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שע"י בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה. [רש"י].

אין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו [ע"ז ג], ואין הוא מעמיד בניסיון אדם שלא יוכל לעמוד באותו ניסיון, שכן כל ניסיון אינו אלא לפי כוחותיו של המנוסה.

מה שנחשב לצדיק אחד כניסיון שחובה עליו לעמוד בו, נחשב לגבי האחר כניסיון שהוא למעלה מכוחותיו. מאברהם אבינו נתבע כי יעמוד בניסיון העקידה, שכן זה היה לפי כוחותיו וצדקתו העצומה, ואכן עמד אברהם בניסיון וכבש את רחמיו. לא כן שרה אמנו ע"ה, אשר היה זה למעלה מכוחותיה לשחוט את בנה, ומשום כך לא מצאנו בתורה שום רמז, טענה או תביעה כלשהי על שרה, כשפרחה נשמתה כשנודע לה על שחיטתו של יצחק, אדרבה, בפסוק זה דרשו חז"ל כי היתה בת מאה כבת עשרים לחטא, וכל שנותרה היו לטובה.

לפי"ז מפרש החידושי הרי"ם את הגמ' בכתובות [ל"ג], אלמלא נגדוהו (הלקו) לחנניה מישאל ועזריה - היו משתחוים לצלם. כלומר, אילו היו מלקים אותם ומייסרים אותם, היו משתחוים לצלם. שאמנם היו מוכנים להישרף ולמות על קידוש השם, אבל לסבול ייסורי גוף ממושכים, לא. שואל החידושי הרי"ם, מה רצו חז"ל ללמדנו בזה, האם הם באו למעט מערכם של חנניה מישאל ועזריה? אלא חז"ל לימדו אותנו, כי לא מנסה הקב"ה את האדם אלא בניסיון שגלוי

שקנה מבני חת, לא היה צריך לעשות לפני הקבורה, כי חשש שמא יפקיעו את השדה, אבל אחרי שקבר את שרה, עשה את המשא ומתן עם בני חת.

"ויקם אברהם מעל פני מתו" (כ"ג - ג)

יש להבין, מדוע לא כתוב "מעל מתו", מהו הדגש "פני מתו"? מתרץ רבי יהונתן אייבשיץ, הגמ' בעבודה זרה [כ:]: אומרת, כשמגיע זמנו של אדם למות, בא מלאך המוות וזורק בפיו של האדם טיפה מרה, וע"י זה פניו של אדם מוריקות. וכתוב במדרש, שבמערה נקברו רק מי שמת מיתת נשיקה, ולכן בא אברהם לבדוק אם שרה ג"כ נפטרה במיתת נשיקה, או ע"י מלאך המוות, ואחר שראה שאין פניה מוריקות כי לא מתה ע"י מלאך המוות וא"כ מתה מיתת נשיקה, יכולה היא להיקבר במערת המכפלה, וזהו "פני מתו".

"תנו לי אחוזת קבר וגו'" (כ"ג - ד)

דבר פלא ומופלא כתב ה'חתם סופר' [תורת משה השלם: עמ' ע"ח-ע"ט] וז"ל בתו"ד: "... אבאר בזה דבר נפלא וכו', והנה אברהם לא קנה לו אחוזת קבר עד היום שמתה שרה, ויפלא הענין הזה, אמנם נראה, כי אברהם חשב אולי יהיה גם הוא כמו חנוך, ותתקשר נשמתו בקשר העליון ויהיה מלאך, ועל כן לא קנה לו אחוזת קבר, אבל כאשר ראה שמתה שרה, שהוא היה רק טפל לה בנביאות נראה רש"י לעיל כ"א - י"ב] - אמר בהספיד שלה אם בארזים נפלה שלהבת אם כן גם אנחנו לא טוב ממנה [לשונו בתו"מ מהדו"ק דף י"ב טו"ד] - אם כן קל וחומר שימות הוא, ומיד קנה לו אחוזת קבר וכו'".

"ואקברה מתי" (כ"ג - ד)

בפסוק זה לא כתוב "את". ואילו בפסוק את מתך קבור כתוב "את", מתרץ רבי ישראל אליעזר מיניץ מלובלין כד. אברהם ביקש לקבור את שרה ואמר "ואקברה מתי מלפני", ובני חת השיבו לו בחיוב, "במבחר קברינו את מתך, המילה את מלמדת על ריבוי, שהם יתנו לו בעין יפה מקום שיוכל לעשות שם קבר משפחתי. אבל עפרון צמצם ואמר "קבור מתך" - לא אחוזה משפחתי, ורק שרה לבדה. ולכן כתוב "וישחחו אברהם לפני עם הארץ", לפני עם הארץ ולא לפני עפרון. אבל אח"כ כשאמר אברהם לעפרון שישלם לו בעד המקום, כבר נתרצה עפרון ואמר לו "ואת מתך קבור", כי בעד כסף נתרצה גם הוא לתת לו קבר עם אחוזת משפחה.

"ואקברה מתי מלפני" (כ"ג - ד)

"רדף צדקה וחסד ימצא חיים", צדקה, זהו אברהם אבינו אשר בא לקבור את שרה אשתו. [ב"ר נ"ט - ט].

שואל רבי ראובן קרלינישטיין, האם זה נקרא חסד? וכי לא כל אדם היה דואג לקבורת אשתו? ומתריך, כל אדם שאוכל מטרת אכילתו בשביל להתקיים, אך בשעת האוכל הוא אוכל כי האוכל טעים וערב לחיך. ואינו חושב בשעת האכילה שאם לא יאכל ימות, כך גם כאן, כולם קוברים את מתיהם, אך הם פועלים מתוך רגשות ולא דווקא מתוך כוונה להידבק במידותיו של הקב"ה כמו שהגמ' אומרת [סו"ט י"ד]. מה הקב"ה קובר מתים אף אתה קבור מתים. אבל אברהם, מעיד המדרש, עשה את זה לשם מצוות חסד, ומאחר שכוונתו היתה לשם כך, הוא נקרא רודף צדקה וחסד.

מובא בספר "אוצר הידיעות" בשם רבי משה קורדובירו, כשבא השטן ואמר לשרה "כמעט ונשחט בנג" פרחת נשמתה. ומשמע, שאילו יצחק היה נשחט, לא היתה פורחת נשמתה, כי הקב"ה הגוזר ומנסה, נותן גם כח לקיום עצמו, אבל מכיוון שזה לא היה אמת, ממילא לא ניתן לה כח קיום, ולכן פרחת נשמתה. וזו כוונת רש"י בדבריו וכמעט שלא נשחט.

"לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

לא כתוב מה היה ההספד. רבי חיים שמואלביץ היה אומר, שההספד טמון במילים "שני חיי שרה", רש"י אומר כולם שווים לטובה. על כמה אנשים אפשר לומר שכולם שווים לטובה? וזה ההספד הגדול ביותר שאפשר לומר. ויש אומרים מה היה ההספד, "ויקם אברהם מעל פני מתו". דהיינו, כל התקומה וההתעלות שהיה לי, וכל מה שהצלחתי בעבודתי, זה הכל היה מעל פני מתו - בזכותה.

"לספוד לשרה ולבכותה" (כ"ג - ב)

שואל ה'נודע ביהודה', המילה "לשרה" לכאורה מיותרת, שהרי ברור שמדובר בשרה, וצריך היה לכתוב "לספוד לה ולבכותה"? אלא, עד שבא אברהם להספיד, שיבחוה והספידוה כ"אשת אברהם", הדגישו את מעלותיו של אברהם עצמו. בא אברהם והספיד את שרה, כאישיות בפני עצמה, לדבר על מעלותיה שלה.

"ולבכותה" (כ"ג - ב)

"ולבכותה" - כ' קטנה. כותב בעל הטורים, שלא בכה אלא מעט. בספר "ברכת הזבח" כתב, כתוב בחז"ל שהעקידה היתה ביום כיפור, וכן מופיע בפיוט ליו"כ פ. ומהר המוריה לשם היה מהלך שלושה ימים, כמו שכתוב "ויהי ביום השלישי וירא את המקום מרחוק". וא"כ מיתת שרה חלה ביום כיפור ונקברה בערב סוכות, לכן היה הבכי והאבילות רק יום אחד, כי יו"ט מבטל אבילות, ולכן הכי של "לבכותה" נכתב בכ' קטנה.

"ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר" (כ"ג - ג)

שואל הרב מבריסק, מדוע אברהם אבינו היה צריך לבקש רשות מבני חת, הרי השדה היתה שייכת לעפרון. וביותר קשה, שבפסוק כ' כתוב "ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת" מדוע "מאת בני חת" הרי השדה היתה שייכת לעפרון. ומתריך, שהרשות וההסכמה מבני חת היה לא בשביל הקבר עצמו, אלא שגם כל החלקה מסביב שתהיה לאחוזת קבר, שלא יוכלו בני העיר להפקיע לצרכי העיר, ולכן ביקש רשות גם מבני חת. ולפי"ז מובנים הפסוקים. "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר". אברהם מדבר על שני דברים, א. שעפרון יתן לו את החלק שלו בשדה, וגם שתהיה השדה בתוכם לאחוזת קבר. לפי"ז מובן גם המשך הפסוקים. "ויקם השדה וכו' לאברהם למקנה", ואחרי כך כתוב "ואחרי כן קבר אברהם את שרה" ואח"כ "ויקם השדה לאברהם". וקשה, למה כפל הלשון, מדוע פעמיים "ויקם". אלא, כי לפני הקבורה היתה מספיקה הרשות מעפרון, ועל זה עשה איתו קנין, ואז שרה נקברה בקבר שלה. אבל מה

אומרת "צדיקים במיתתם קרויים חיים", ורק שעה אחת קודם תחיית המתים ישובו לעפרם כמבואר במס' שבת [ק"ג:ב], נמצא שהם נקברים לפני מיתתם, לכן הקדים שש פעמים קבורה למיתה. אבל הגמ' בסוטה [י"ג:] אומרת, שגם ראשו של עשו נקבר במערת המכפלה, [ויש לזה רמז בפסוק "ויקם שדה עפרון" - רמז שמו של עשו בראשי התיבות ללמדך שרק ראשו נקבר שם], וכנגדו נאמר בפעם השביעית "ואת מתך קבור", שקדמה לו מיתה לקבורה, כי רשעים אפי' בחייהם נקראים מתים.

"שמענו אדוני נשיא אלוקים אתה בתוכנו" (כ"ג - ו)

במשך המושא ומתן בין בני חת לבין אברהם, הם קראו לו מספר פעמים "אדוני". גם בפסוק י"א כשמסרב עפרון למכור את השדה בכסף לאברהם, הוא אומר "לא אדוני שמעני", אבל אברהם לא קרא להם אפילו פעם אחת "אדוני". אומרים בעלי המוסר, אברהם אבינו היה הראשון בעולם לקרוא בתואר זה את הקב"ה, וכמו שכתוב בחז"ל [ברכות ז:], כי מיום שברא הקב"ה את העולם, לא היה אדם שקראו אדון, עד שבא אברהם אבינו וקרא לו אדון. ולאחר שנתן אברהם תואר זה לקב"ה, שוב לא היה יכול להשתמש לאחרים בתואר זה, ואפילו לא מטעמי נימוס ודרך ארץ.

מספרים, מחבר ספר אחד בא עם חיבורו - פירוש לסידור התפילה - להגרא"א מוילנא. הגאון הסתכל בפירושו שכתב שם מדוע אומרים את הפיוט אדון עולם בתחילת תפילת שחרית, וביאר, שכן תפילה זו תוקנה ע"י אברהם שהיה הראשון לקרוא לקב"ה בשם אדון, ומשום כך יאה ויפה לפתוח את תפילתו של אברהם אבינו - תפילת שחרית - בפיוט הנושא את שבתו של אברהם אבינו "אדון עולם". הגר"א התפעל מאוד מביאור זה - מסופר עוד שהגר"ד סולוביצ'יק שאל את אביו מרן הגר"י זצ"ל ממה התפעל הגר"א, הרי זה לא ווארט מיוחד. ענה לו הגר"י, כיון שהפירוש נכון, ע"כ שהוא אמת, ועל אמת אין נפקא מינה אם הוא דבר גדול או דבר קטן, שהרי אחרי הכל הוא אמיתי.

"שמענו אדוני נשיא אלוקים אתה בתוכנו" (כ"ג - ו)

בני חת מתחילים לענות לאברהם בלשון רבים "שמענו", אך מיד עוברים ללשון יחיד "נשיא אלוקים אתה", מדוע? מתרץ רבי יהושע הלוי מליסבון בספרו "איצר חיים" בדרך צחות, אליעזר עבד אברהם היה כנעני והיה רגיל להסתובב אצל בני חת ולספר להם על גדלותו של אברהם אדונו, תמיד היה אומר להם "אדוני", כלומר אברהם, נשיא אלוקים. כאשר מגיע אברהם לבני חת ומציג את בקשתו לקבל חלקת קבר עבור שרה, הם מיד מגיבים ואומרים "שמענו", תקשיבו, לא מהיום אנו מכירים אתכם, מכיוון ש"נשיא אלוקים אתה בתוכנו", בשם ובתואר זה אתה ניכר אצלנו זה מכבר, וממילא "במבחר קברינו קבור את מתך איש ממנו לא יכלה ממך מקבור מתך".

"במבחר קברינו קבור את מתך" (כ"ג - ו)

אברהם אבינו ביקש "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו", ומדוע לא התרצה למה שהם הציעו לו "במבחר קברינו". והתירוץ, אברהם אבינו שמע שהם רוצים לתת לו קבר בחלקת "גדולי האומה", אך אי אפשר

בספר "לב שלום" מסופר על רבי שלום שבדרון, פעם אחת הלכתי עם אחד מילדי לרופא, בדרך פגש אותי רבי אייזיק שר. אמרתי לו שלום והחזיר לי שלום. שאל אותי לאן אני הולך, עניתי לו לרופא. ושאל אותי, למה אתה הולך לרופא, עניתי לו, כי הילד חולה. ושוב שאל אותי א"כ מדוע אני הולך לרופא ועניתי לו... וכך שאל אותי מספר פעמים, בנימה וההגשה שונה. לאחר מספר פעמים שתקתי, והבנתי שלא זו התשובה. אמר לי ר' אייזיק, הרי שהבהמה הגדולה הולכת עם הבהמה הקטנה לרופא. אני המשכתי לשתוק, והוא חזר עוד הפעם על אמירתו ובתוספת הסבר. כל בהמה דואגת לעולליה הרכים, מאכילה אותם, משקה אותם ודואגת לכל צרכיהם. א"כ גם אתה עושה מעשה בהמה, ומה באמת ההבדל. אבא שהולך עם בנו לרופא, הוא צריך לדעת שהוא עושה חסד עם נשמה ישראלית שצריכה רפואה, אלא שזה גם ילד שלו, ולא כמו בהמה שמאכילה ועושה את צרכי צאצאיה מפני שהם צאצאיה, אלא מפני שהתורה ציוותה לעשות חסד. באותו יום, מוסיף ר' שלום ומספר, הזדמן לי לראות את אחד מגדולי החכמים בירושלים, רבי חיים טודרוס הרשלר זצ"ל, שראה בדרך לביתו את אשתו שואבת מים מהבור, והיא מתקשה להוציא את הדלי. שמעתי שהוא ממלמל לעצמו "הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות חסד, וזה כמובן לא מפני שהיא אשתי, אלא שהיא גם אשתי". ואח"כ שמעתי שכשהיה מאכיל את ילדיו הקטנים, היה אומר "הנני מקיים מצוות גמילות חסדים".

ומספר מעשה נוסף, הייתי עם המשגיח רבי לייב חסמן כשלא חש בטוב, וביקש שאכין לו כוס תה. כשהבאתי לו את התה, שאל אותי, למה הכנת לי כוס תה, ושתקתי. שוב שאל אותי, ועניתי לו, מפני שרציתי לשמש תלמיד חכם. אמר לי ר' לייב חסמן, ידעתי שזה מה שתענה לי, אבל למה לא לחשוב יותר פשוט, אתה מכין לי כוס תה, שאני אדם זקן וחלוש, ואני גם לא מרגיש טוב, וא"כ זהו חסד אמיתי.

תירוץ נוסף מתרץ רבי ראובן קרלינשיין. כתוב בזוהר "ואל הבקר רץ אברהם". בקר אותיות קבר, כשאברהם הלך לשחוט את הבקר לכבוד האורחים, הוא רץ אחרי הבהמה שברחה, עד שהגיע אל מערת המכפלה, וראה את אדם הראשון מחייך אליו. הבין אברהם שכאן קבור אדם הראשון, וכי גם הוא יזכה להיקבר במקום זה. ומאז היה הולך להתפלל מידי יום במערת המכפלה. א"כ יוצא מהיכן ידע אברהם היכן יקבר? מהחסד שעשה עם האורחים. ועל כך אומר הפסוק במשלי [כ"א - ג'] "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד". מי שרדף צדקה וחסד עם האורחים שלו, ימצא את מערת המכפלה.

"ואקברה מתי מלפני" (כ"ג - ד)

שבע פעמים נזכרו בפרשה זו מיתה וקבורה. א'. "ואקברה מתי מלפני" [כ"ג - ד]. ב'. "קבור את מתך [כ"ג - ו]". ג'. "מקבור מתך" [כ"ג - ו]. ד'. "לקבור את מתך" [כ"ג - ה]. ה'. "קבור מתך" [כ"ג - ו]. ו'. "ואקברה את מתך" [כ"ג - ז]. ז'. "ואת מתך קבור" [כ"ג - ט"ו]. בכלם הקדים קבורה למיתה, חוץ מהפסוק האחרון שנאמר "ואת מתך קבור", שהקדים מיתה לקבורה. אומר הגר"א מוילנא - כשאברהם רצה לקבור את שרה, היו קבורים שם אדם וחווה, והיה צורך לקבור עוד שלשה זוגות, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, עליהם מרמזים הפסוקים הראשונים, שבהם הקבורה קודמת למיתה, כי הגמ' [ברכות י"ח].

לדעת מי נחשב אצלם גדול האומה, אולי איזה רוצח או שיכור, ולכן ביקש תנו לי קבר בקצה השדה.

"ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו" (כ"ג - ט)

הגמ' במסכת מכות [י"ד]. אומרת, שחברון היתה עיר מקלט, וההלכה היא שאין קוברין בערי מקלט, חוץ אם הגולה עצמו מת בעיר שגולה. ובתוספתא שם כתוב, שכל הקברים מתפנין חוץ מקבר המלך או הנשיא. אומר הרונצ'ובר זה שאמר אברהם "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו", כי בתוך העיר אינו יכול לקבור, כיון שהיא עיר מקלט ולעתיד לבוא יצטרכו לפנות את הקבר של שרה. אמרו לו בני חת "נשיא אלוקים אתה בתוכנו", ואם אתה נשיא, הדין הוא שקברו אינו מתפנה. ולכן "במבחר קברינו קבור את מתך", וא"כ אתה יכול לקבור גם בתוך העיר.

"בכסף מלא יתננה לי" (כ"ג - ט)

אברהם הקפיד לשלם את מחירה המלא של אחוזת הקרקע, עד שהתורה מעידה "בכסף מלא יתננה לי" [כ"ג - ט], מסביר הסטייפלר שהסיבה לכך היא שאברהם לא רצה להישאר חייב איזה שהוא דבר לעפרון. ולימדו אותנו חז"ל בבראשית רבה [פ"ה] "אם קדמך חברך בעדשים קדמנו אתה בבשר", ולמה, שהוא גמול לך תחילה. מוסיף הסטייפלר, אם הנותן הוא אדם רע, כל החיים הוא יבקש מהמקבל שיחזיר לו עבור הטובה שעשה לו. וידועה אמרתו של הרב מבריסק, שהתשלום הכי זול, זה תשלום בכסף.

"ויען עפרון החתי את אברהם באוזני בני חת לכל באי שער עירו לאמור"

"לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך" (כ"ג - י - י"א)

בפסוק י"א המילה "לא אדוני שמעני" מיותרת, מה באה התוספת "לא" לומר? ולכאורה הפסוק מסתדר מצוין ללא המילה "לא"? מסביר רבי יהודה אסאד, חז"ל אומרים על עפרון [משלי כ"ה - ב] "נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו". עפרון היה נתון במערכת לחצים פנימית אדירה, כי מצד אחד הוא ניצב בפני כל עמו והוא צריך להיראות יפה בעיניהם, וזה לא נראה יפה שיתחיל להתעקש על כסף, והיה צריך לומר שהשדה ניתנת במתנה. אבל הוא לא היה מסוגל לכך, כי הוא מעוניין בכסף, מה איפה עושים במקרה כזה. עפרון רומז לאברהם אבינו "לא אדוני שמעני". כלומר, אל תשמע למה שאני אומר, ומה אני אומר, קח את השדה בחינם - לזה אל תשמע, כי רק "לעיני בני עמי נתתיה לך", מפני שכולם עומדים פה, לכן אמרתי שאתן בחינם. אבל אחר כך, כשהם יפנו לדרכם, נשב בינינו ונדבר עסקים "ביני ובינך" כדברי עפרון.

ומן העניין להביא את ביאורו של ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו", מה כוונתו של עפרון באמרו "ביני ובינך", עפרון רצה ארבע מאות שקל כסף, אבל זהו סכום כסף גדול, חשש עפרון, שאם יאמר לאברהם ארבע מאות, יענה אברהם ויאמר שזה גימטריה כמניין "רע עין" ויוסיף אברהם ויאמר, אם עפרון רע עין, גם אני אברהם רע עין ותקבל פרוטות עבור השדה. מה עשה עפרון, "ביני ובינך". אמר עפרון לאברהם, האות האמצעית בשם שלך הוא ר', שזה בגימטריה מאתיים. האות האמצעית אצלי הוא גם ר', גם מאתיים, וביחד זה

ארבע מאות, ולכן אני רוצה ארבע מאות וזה לא בגלל שאני רע עין. אך עפרון לא ידע את המשך הפסוק "ולא ידע כי חסר יבואנו", עפרון לא ידע שהתורה כתבה את שמו ללא ו', ולפיכך האות ר' אינה באמצע, ומה שנשאר שעפרון הוא רע עין. [ועין מש"כ להלן פסוק כ"ג].

מוסיף רבי ראובן קרלינשטיין, מה אכפת לעפרון שהורידו לו ו' בתורה? האם זה עושה לו משהו, הלא רק אם היו מורידים לו כמה דולרים זה היה אכפת לו. אלא, כשאדם עושה פרקמטיה לתלמיד חכם, זוכה בזה להידבק בה. איך אפשר להידבק בה, הלא הוא אש אוכלה, אלא מי שעושה פרקמטיה לתלמיד חכם יוצר לו צינור, מקשר להידבק לה. - כאן היתה הזדמנות לעפרון להידבק לאברהם אבינו, אם היה נותן לו בחינם. מה עשה הטיפש, לקח כסף ולא נדבק. ו' תמיד היא ו' החיבור, כאן הורידו לו את הו', מפני שהוא לא התחבר לצדיק. ואיפה כן הוסיפו ו' בתורה? אצל יתרו שנתן את הבת שלו למשה רבנו, ולפני כן קראו לו יתרו, ולכן הוא קיבל ו' בשמו, כי השיא את בתו לתלמיד חכם.

רבי שלמה לוינשטיין מביא הסבר נוסף מדוע עפרון פעם מופיע עם ו' ופעם בלי ו'. המדרש רבה בקהלת [א - ג] אומר, אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, יש לו מנה רוצה מאתיים. כשעפרון קיבל ארבע מאות שקל וגם עובר לסוחר, קיבל תאבון - ועל זה מרמזת לנו התורה, שמא יעלה בדעתך שעכשיו הוא כבר מרוצה מהכסף שהוא קיבל - דווקא עכשיו נעשה חסר יותר ויותר. ולכן, דווקא כאשר "וישקול אברהם", נעשה עפרון חסר. ולכן מובן מה שכתוב "וישמע אברהם אל עפרון" ולא לעפרון, אלא פירושו שהוא שמע והבין אותו, ואכן אברהם הבין שעפרון רוצה הרבה כסף.

"וישתחו אברהם לפני עם הארץ" (כ"ג - י"ב)

אף שהיה זה לפני עם הארץ מכל מקום אברהם השתחוה בפניהם כי היה צריך להם.

ה"נודע ביהודה" הלך לאסוף צדקה לדבר חשוב, כשהגיע לבית של גביר רשע שהיה קמצן וגם רוח, אמר לו מלווהו, אין זה מכבודו של הרב להיכנס אליו, הוא בעל גאוה, גם ובור. ענה לו ה"נודע ביהודה", האדם הוא בחיר היצירה, אבל כשצריך לחלוב את הבהמה, מתכופפים לפניו וחולבים אותה, ולכן מוכן אני להתכופף לפניו ובלבד שנוציא ממנו מטבע לצדקה.

לרבי אברהם גניחובסקי היתה הנהגה מיוחדת של ענווה, ובכל פעם שהיה פוגש מישהו, היה מתכופף ומברך אותו בענווה וחכיבות. פעם אחת פגש את ידידו רבי משה מרדכי שולזינגר, התכופף כדרכו ודרש בשלומו. מיד בשנינותו אמר ר' משה מרדכי "וישתחו אברהם לפני עם הארץ".

"וישתחו אברהם לפני עם הארץ לבני חת" (כ"ג - י"ב)

בספר "ילקוט גרשוני" מובא המעשה דלהלן, בחו"ל היה נהוג, שבחורי הישיבות היו אוכלים אצל בעה"ב. יום אחד הגיע בעה"ב אחד ל"התם סופר", ואמר לו הבחור שאוכל אצלי, אין לו ח'. כלומר, הוא לא בחור, אלא "בור", ענה לו החת"ם, אם לבחור אין ח', זה לא נורא. אבל אם למחזיק תורה אין ח', הוא כבר נהיה מזיק תורה, וזה יותר גרוע. מאידך, אם מחזיק תורה הוא "עם הארץ", אפשר להשתחוות לו, והתורה אף מחשיבה ביותר את מחזיק התורה והקדימה את זבולון ליששכר. זה מה שכתוב "וישתחו אברהם לפני עם הארץ לבני חת" - אם יש לו ח' בשם, אפשר להשתחוות לו אפילו אם הוא עם הארץ.

כיבדו אותו ואפילו שהיה להם הוא זר במנהגיו. אבל עכשיו שרוצה לקבוע את מקומו על ידי כבישת הקרקע, לכאורה זו סיבה שלא יתלהבו לקבלו, אבל בני חת נהגו ההיפך, אדרבה, קראו לו "נשיא אלקים אתה בתוכנו" וביקשו לקבלו בתוכם, נמצא שבזכות הסכמתם לקבלו בסביבתם התאפשר לו לקנות השדה, לכן ראוי לכתוב "ויקם השדה וכו' מאת בני חת".

"ואברהם זקן בא בימים" (כ"ד - א)

כותב בעל הטורים: כשהגיע למנין "ימים", דהיינו מאה, נולד יצחק.

"ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)

אנשים, בדרך כלל צעירים, מחשיבים עצמם לחכמים, וממילא הרבה פעמים מלאים קושיות על הנהגת הקב"ה. לעומת זאת, אנשים זקנים שעברו בחייהם הרבה הרפתקאות, וראו דברים שונים שהחכימו אותם, בדרך כלל הם הרבה יותר מתונים, רגועים ומבינים שהנהגת הקב"ה נשגבה מאתנו, וגם כשלא מבינים, הכל לטובה. על דרך הדרוש אומר ה"ילקוט גרשוני", שרעיון זה נרמז בפסוק. "ואברהם זקן בא בימים", ואז כשאדם זקן בא בימים, הוא מבין ש"ה' ברך את אברהם בכל", שכל מה שעבר עליו, הכל היה ברכה. רבי שמעון מרושל, שהיה מגדולי דורו, וזכה לאריכות ימים, כששאלו אותו כמה הארכת ימים, אמר, אנשים מסתובבים בעולם מלאים טענות וקושיות על הקב"ה, עד שבא הקב"ה ואמר להם תעלו לשמים, בואו אלי, ואראה לכם ש"אין עוול צדיק וישר הוא", אבל אני, הוסיף ר' שמעון, מעולם לא שאלתי שאלות.

"וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)

"בכל" בגימטריה בן. [רש"י].

מדוע התורה לא כתבה בן ממש? הגמ' בב"ב [קמ"א]. מביאה מחלוקת האם לאברהם היתה בת, והמחלוקת נשארה בעיניה. מבאר ה"כתב סופר" את המחלוקת, ליצני הדור אמרו מאבימלך נתעברה שרה, צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם. אבל שרה אמרה "כל השומע יצחק לי", מי שרואה אינו צוחק, אבל מי ששומע צוחק, איך יכול להיות שבגיל מאה נולד בן. מה עשה הקב"ה, נתן לשרה עוד ילד, מעכשיו אבימלך לא קשור. ולכן לאברהם אבינו באמת נולדה בת שנקראת בכל, היא נולדה מאברהם, והיו צריכים אותה רק כדי שכולם ידעו כי גם יצחק הוא הבן של אברהם. כיון שהיו צריכים אותה רק למטרה זו, לכן היא נפטרה בגיל צעיר. וזה מה שכתוב "ולבכתה", והכ' קטנה כדי לומר שהכוונה לבתה, ומכאן שלא היתה בת קיימא, לכן אומר ר"מ שלא היתה בת.

"וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)

בכל עולה בגימטריה "בן". [רש"י].

שואל ה"חתם סופר", מדוע התורה לא אמרה בפירוש שה' ברך את אברהם בבן, אלא רק רמזה לכך? ומתריץ, אם נמלא את האותיות "בכל", יהיה חשבון הגימטריה ב' = בית = ארבע מאות ושנים עשרה, כ' = כף = מאה, ל' = למד שווה שבעים וארבע, וביחד חמש מאות שמונים ושש, הגימטריה של המילה שופר. מכאן, ממשיך ה"חתם סופר", שהקב"ה לא ברך את אברהם בבן רגיל, אלא בבן מיוחד אשר נעקד על גבי המזבח וזיכה את בניו אחריו בשופר, האיל

"ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא" (כ"ג - ט)

בשלוש מקומות מצאנו את הלשון מה היא, "וראיתם את הארץ מה היא" [במדבר י"ג - ח]. "הודיעני נא קיצת ומדת ימי מה היא" [תהילים ל"ט - ה]. אדם בנעוריו רודף תענוגים, כשרוצה להשקיט את מצפוניו, אומר, אחרי החתונה אני אקבע עיתים לתורה. ואז בא אליו יצר הרע, "ארבע מאות שקל כסף מה היא", אין לך רכוש, אין לך כלום, לך תעבוד ותבסס את מעמדך הכלכלי. אחרי שיוצא לפנסיה, בא אליו יצר הרע ואומר לו "וראיתם את הארץ מה היא" - עליך לנסוע לחו"ל לראות את העולם. ועל זה בא היצר הטוב ואומר לו, ימוך ספורים "ומדת ימי מה היא".

"ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא" (כ"ג - ט)

בין שני אוהבים כמונו, "מה היא", חשובה לכלום [רש"י].

שואל ה"אמרי חיים" מוויזניץ, ממתאי אברהם ועפרון היו שני אוהבים? ומתריץ, שנינו אוהבים, אני אוהב כסף, וארבע מאות שקל כסף נחשב בעיני לכלום, ואילו אתה אוהב מצוות ומפזר הרבה כסף עד שארבע מאות שקל אינם חשובים בעיניך, וא"כ, אצל שנינו ארבע מאות שקל חשובים לכלום.

"וישקול אברהם לעפרן" (כ"ג - ט)

עפרן חסר ו' לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה. [רש"י].

שואל ה"בעל הטורים", מדוע נאמר "עפרן" בלי האות ו? ומתריץ, עפרון היה רע עין, ואפילו שאמר לו שיתן לו בהתחלה את חלקת השדה בחינם, ובשעת מעשה דרש עפרון את מלוא המחיר, כסף עובר לסוחר. מידה זו טמונה גם בשמו, עפרן בגימטריה ארבע מאות, "רע עין" בגימטריה ארבע מאות, והתשלום אותו ביקש עפרון גם הוא ארבע מאות.

הגר"א מוילנא אומר, שהפסיד עפרון שש מאות שקל על זה שאמר לאברהם "ארבע מאות", כי כשאבימלך החזיר את שרה לאברהם, נתן לו אלף שקל כסף כפיצוי כספי שלקח בטעות את שרה, ואברהם אבינו לא רצה ליהנות מכספו של הרשע, ולכן החליט אז שכשיצטרך לקנות קבר לשרה, ישתמש בכסף זה, ואילו לא היה אומר עפרון שיתן לו ארבע מאות שקל, היה אברהם נותן לו אלף שקלים שקיבל מאבימלך. אך ע"י שאמר עפרון ארבע מאות, הפסיד שש מאות, וזה נרמז בדברי רש"י עפרן חסר ו', שהפסיד שש מאות.

"ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר" (כ"ג - ט)

אמר רבי אלעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין - כדי לכתוב בני חת. [מד"ר נ"ח - ה].

עשרה פעמים כתוב "בני חת" "בני חת". עשרה כנגד עשרת הדיברות, ללמד שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק, כאילו מקיים עשרת הדיברות. ובפרשתנו מופיע רק שמונה פעמים. והפעם התשיעית נזכרת בסוף חיי שרה [כ"ה - י], ואילו הפעם העשירית נזכרת בפרשת ויחי [מ"ט - ל"ב] בצוואתו של יעקב לבניו. שואל רבי משה פיינשטיין, בני חת הוזכרו בפרשה עשרה פעמים כדי לשבחם על מאמציהם, ולכאורה, השדה היתה של עפרון וממנו קנאו אברהם ולא מבני חת, ומדוע התורה אומרת "מאת בני חת"? ומתריץ, כל עוד שאברהם נדד ממקום למקום וקרא בשם ה' ומיד למחרת עזב את המקום, בכל מקום שהגיע

אשר הקריב לה: תחת יצחק, שימש כולו לעשיית מצוות: חוטי הנבל של דוד נעשה מן הגידים של האיל, ומקרניו עשו שני שופרות: האחד שימש לתקיעה בהר סיני, ואילו את השני אנו עומדים לשמוע לעתיד לבוא, שאז מובטחים אנו [ישעיהו כ"ז - י"ג] "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנרחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים".

"ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)
בכל עולה בגימטריה "בן". [רש"י].

כותב החיד"א: נראה לקשר ענין הזקנה עם מה שברכו ה', הגמ' בבבא מציעא [פ"ז]: אומרת שאברהם ביקש מהקב"ה שתבוא זקנה על האדם וילבינו שערותיו, כיון שהיה קלסתר פני יצחק דומה אליו, לא היו אנשים מבחינים בינו לבין יצחק, ומי שרצה לדבר עם אברהם היה מדבר בטעות עם יצחק, לכן תבע זקנה. וזה שאמרה התורה "ואברהם זקן", שנפלה עליו זקנה, וזה דבר חדש שלא היה מקודם. ומה שגרם לזה שהקב"ה בירך את אברהם בכל, וכתב רש"י בכל בגימטריה בן, זה יצחק, והיו פניו דומים לאברהם, לכן ביקש אברהם ענין הזקנה.

"ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)

הגמ' בבא קמא [צ"ז]: אומרת, "מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר". כותב רבי צבי פסח פרנק, רבה של ירושלים, שמעתי מפרשים מאמר חז"ל זה שיש כאן רמז לאדם: החיים חולפים ועוברים מהר מאוד, וכל ימי חייו הם כצל עובר וכענן כלה, כמטבע זה שיש בו בחור ובתולה בצד זה, אבל מיד כאשר הופכים את המטבע לצדה השני, יש בה מיד זקן וזקנה. והוסיף, ראוי לחתן וכלה לזכור לקח זה בימי בחורותיהם, כי הימים יחלפו חיש מהר, ולפתע ימצאו עצמם במצב של זקן וזקנה.

"ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" (כ"ד - א)

"בכל" עולה בגימטריה בן, ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אשה. [רש"י]. הט"ז בספרו "בית דוד" שואל על רש"י, מה ראה רש"י להאריך בלשונו ולומר ומאחר שהיה לו בן, והרי רש"י היה יכול לקצר ולומר "בכל בגימטריה בן והיה צריך להשיאו אשה". מתרץ הט"ז, לרש"י היה קשה, שבפסוק כתוב "וה' ברך את אברהם בכל", ופשוטו של מקרא - בכל - הכוונה שהיה מבורך בכל דבר. והרי הגמ' אומרת השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה, וא"כ איך אפשר לומר שאברהם אבינו היה מבורך בכל? ובאמת צריך להבין, מדוע אברהם אבינו לא נשא אשה בשנית. ועל זה אומר רש"י, שמאחר שהיה לו בן והיה צריך להשיאו, והדין הוא שאם הוא צריך לישא ובנו צריך, בנו קודם, א"כ היה צריך קודם להשיאו אשה ליצחק ולכן התעכב מלישא אשה לעצמו, ובאמת אחרי ששלח את אליעזר, כותב רש"י [כ"ד - ב] שלח את יצחק מבאר לחי רואי להביא אשה לאברהם.

"ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו" (כ"ד - ב)

הגר"א מוויילנא כותב בביתאורו למשלי לפסוק [י - ו] "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל", שלושה תפקידים השונים אחד מהשני מוזכרים בפסוק זה. "קצין" הוא החכם שמלמד ומורה הוראה לרבים,

"שוטר" הוא אדם הממונה על ביצוע פסק הדין, לרדות ולכפות על קיום הדין ולבצע פסק ההלכה, "מושל" הוא אחראי על מידות האדם, שלא יהיה גזל וחמס בעיר, ושלושה תפקידים אלו גם יחד היו באליעזר עבד אברהם. וזה פירוש הפסוק "ויאמר אברהם אל עבדו", זהו "שוטר", "זקן ביתו", זהו "קצין" בחכמה, "המושל בכל אשר לו", כמשמעו, משגיח על הכל. וזהו שאמר אברהם "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", "משק" ראשי תיבות מושל שוטר קצין, שכולן היו בו באליעזר עבדו.

"המושל בכל אשר לו שים נא ירך תחת ירכי ואשביעך" (כ"ד - ג)

למה הכוונה "המושל בכל אשר לו", ולמה ישנה הדגשה על זה. מספרים שביאור על ענין זה אמרו לרבי חיים מבריסק, ומאוד נהנה מהביאור, ותמיד היה חוזר על הערה זו. אדם שבא למקום שאינו מכיר ורוצה לאכול, אם הוא אדם בדרגה נמוכה, המילה "כשר" מספיקה לו, אבל אם הוא יהודי בדרגה גבוהה יותר, יתחיל לברר היכן ניתן לאכול ויאמין ליהודי הראשון, כי "עד אחד נאמן באיסורין". ואם הוא יותר מדקדק וזהיר, יכנס לביהמ"ד וישאל את הלומדים. ואם הוא יותר זהיר, ייגש לרב או למו"ץ, ולפי תשובתם יידע היכן לאכול. אבל אם יבוא אדם לעשות עסק באותו מקום, ולא מכיר את אנשי המקום, מי מהם ישר ונאמן, לא יסתמך על אף אחד, לא על האנשים בשוק ולא על לומדי התורה ולא על שום רב. אלא הוא עצמו ישב בעסק זמן רב, לראות מה רווחי הקופה. וגם אחרי זה, עד שלא יעשה בירור אחר בירור, לא יקנה את העסק, עד שיהיה בטוח לגמרי שעושה עסק טוב. זהו ההבדל בין דברים גשמיים לבין דברים רוחניים. אצל אברהם אבינו, הכל בדיוק ההיפך. אליעזר הוא המושל בכל אשר לו. כלומר, הוא "מורשה חתימה" בכל החשבונות הכספיים של אברהם, אבל כשצריך למצוא אשה ליצחק, למצוא את האמא של עם ישראל, שם אברהם אבינו אינו סומך עליו, ומשביע אותו "שים נא ירך תחת ירכי", ברוחניות אין לסמוך אלא להשביע.

על דרך הפשט אפשר לפרש. אליעזר הרי היה נוגע בדבר, שהיתה לו בת, ועל אף שאליעזר דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, איבד את נאמנותו כאשר היתה לו נגיעה. נגיעה רוחנית.

מסופר על רבי ישראל סלנטר, כי הזדמן פעם לפונדק כפרי. ראה בעל הפונדק יהודי "בעל צורה", שאל אותו אולי אתה שוחט? אמר לו שלא. אחרי כמה זמן, פנה ר' ישראל לפונדקאי אם הוא יכול להלוות לו רובל אחד. - בעה"ב הסתכל עליו בתימהון, אני מכיר אותך? על סמך מה אלוהה לך? אומר לו ר' ישראל, בממון איני נאמן עליך אפילו רובל אחד, ואילו בשחיטה שהרבה גופי תורה תלויים בה, הייתי נאמן עליך תוך כדי שאילת שלום.

רבי ישראל סלנטר נכנס פעם לגביר אחד וראה אותו יושב עם ערימות כסף על שולחנו. לפתע נקרא הגביר לטפל בעניין דחוף ונאלץ לצאת מחדרו, מיד יצא אחריו ר' ישראל. מדוע אתה יוצא? שאל הגביר. ענה ר' ישראל, יש איסור יחוד עם אשה, וכתוב בגמרא [ב"ב קס"ה] רוב בגול ומיעוט בעריות. אם על עריות אמרו חז"ל שיש איסור יחוד, אז על גזל בוודאי שקיים איסור יחוד.

"אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני" (כ"ד - ג)

בפרשת נח הבאנו את ההבדל בין דור המבול לדור הפלגה. וגם בפרשתנו קיים ההבדל בין בנות הכנעני לבין בנות ארם, - בנות הכנעני היו מושחתות במידות, וטבע זה עובד בירושה, זה נמוצא בגנים, ולכן לא רצה אברהם להשתדך איתם. בנות ארם ג"כ עבדו ע"ז, אך ההשחתה שלהן היתה בדעות, אמונות כוזבות, השקפות אליליות, וזה לא דבר תורשתי, ומזה אברהם לא חשש, שהרי אף הוא בא מבית שבו עבדו אלילים ובכל זאת זכה להפוך לאברהם העברי שכל העולם מעבר אחד והוא מהעבר השני באמונתו, ולכן לא חשש לקחת אשה מבנות ארם.

"אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני" (כ"ד - ג)

אברהם ציווה רק לאליעזר שלא יקח אשה מבנות הכנעני, ולא ציווה ליצחק. אומר ה"משך חכמה", מכאן ראייה לדעת המהרי"ק, הביאו הרמ"א (יו"ד ס"ט ר"מ), שהבן אינו חייב לשמוע לאב אם מוחה בידו ואינו רוצה שיתחתן עם אשה מסוימת - שאין בזה כלל כיבוד אב.

"כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך" (כ"ד - ד)

אברהם אבינו השביע את העבד על שני דברים. א'. שלא יקח אשה ליצחק מבנות כנען. ב'. שילך אל ארצו ומולדתו של אברהם אבינו, לקחת משם אשה ליצחק. שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזוניים לתורה", לשם מה השביע אברהם אבינו את אליעזר את השבועה הראשונה, הרי ברגע ששלח אותו לחרן ונתן לו שליחות רק לגבי אשה מחרן, מה צריך עוד להשביעו שלא יקח מבנות הכנעני, הלא גם אם יקח, לא יהיה לזה תוקף, כיון שעל זה לא קיבל שליחות? ומתריץ, אברהם אבינו חשש לצערה ובזיונה של האשה ומשפחתה, אם יקדש אליעזר אחת מבנות כנען, היא תחשוב שהיא מאורסת ליצחק, והיא כלתו של נשיא הארץ, ובסוף תשוב לביתה בבושת פנים, כי יתברר שאין תוקף לקידושין. לכן השביע אברהם אבינו את אליעזר, כדי למנוע צער, שאולי יבוא לאיזו בת.

"ולקחת אשה לבני ליצחק" (כ"ד - ד)

ה"כתב סופר" בהקדמתו למסכת גיטין כותב על דברי המדרש קהלת [י - כ"ח] "אדם אחד מני אלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי". בנוהג שבעולם, אלף בני אדם נכנסים למקרא, יוצאין מאה - מאה נכנסים למשנה, יוצאים עשר. עשר נכנסים לתלמוד, יוצא אחד, להוראה. וזה מה שכתוב "אדם אחד מאלף מצאתי", וא"כ קשה, מה הקשר בין תחילת הפסוק לסופו "ואשה בכל אלה לא מצאתי". מה הקשר בין לימוד התורה לאשה? ומתריץ, שזה נתינת טעם, מדוע מאלף שנכנסים יוצא רק אחד להוראה? בגלל ש"אשה בכל אלה לא מצאתי". פירוש, אשה כשרה שתקבל על עצמה עול פרנסת הבית כדי שהבעל יוכל לשקוד על תלמודו - לא מצאתי - לא מצאתי אשה כשרה שמסתפקת במועט, שאילו היתה מסתפקת במועט, היה בעלה יכול להתייגע ולירד לעומקם של דברים ולפסוק שמעתתא אליבא דהלכתא. ולפי"ז מובן מה היתה ההתאמצות של אברהם כל כך גדולה בשידוך של יצחק.

"אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת" (כ"ד - ה)

לכאורה המילה "אחרי" מיותרת. מסביר ה"פרדס יוסף", הואיל וחז"ל אמרו שמנוח עם הארץ היה, שהלך אחרי אשתו, א"כ שאל אליעזר את אברהם, ומה אם הנערה תהיה בעלת נימוסים זרים ליהדות, ותדרוש ללכת בראש כמנהג הגויים, מה יהיה אם "לא תאבה האשה ללכת אחרי". אמר לו אברהם, אם כך, "וניקית משבועתי". ומה קרה בהמשך? בפסוק נ' אומרת התורה "הנה רבקה לפניך קח ולך", הם רצו לקלקל ולכן אמרו היא תלך לפניך דווקא, אבל אליעזר הבין שרבקה לא שייכת לנימוסים שלהם, ורק לבן ובתואל מנסים להפריע, לכן "ויהי כאשר שמע עבד אברהם את הדברים וישתחו ארצה לה". כשראו לבן ובתואל שתכניתם לא הצליחה, אמרו "תשב הנערה איתנו ימים או עשור", וכשאליעזר ביקש "שלחוני ואלכה לאדוני" אמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה וכו' התלכי עם האישה הזו ותאמר אלך". ובאמת "וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה ואת עבד אברהם וכו' ותקם רבקה ונערו תיה וכו' ותלכנה אחרי האישה".

"ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה" (כ"ד - ו)

אומר רבי משה פיינשטיין, מפסוק זה למדנו דבר גדול. אם רבקה היתה מסרבת לבוא, ורק בתנאי שיצחק יבוא לגור אצלה רק אז היא היתה מסכימה, אברהם לא היה מסכים, והיה מעדיף שיקח מבנות ישמעאל או לומ, אע"פ שהן פחותות בדרגתן מזו של רבקה, ולמה? רואים מכאן עד כמה גדול כוחה של החברה והסביבה, ועד כמה חשש אברהם לצדקותו של יצחק. אם יצחק היה הולך עם רבקה, יכול להיות שהיה מושפע ממעשיהם. וגם זוג כזה "קודש הקדשים" עלול להיפגע. לכן העדיף אברהם שיצחק יישאר בסביבתו, גם אם אשתו תהיה פחות ראויה מרבקה, והכל כדי לשמור על דרגה רוחנית גבוהה.

"ויאמר ה' אלוקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם" (כ"ד - ז)

בספר "תפארת יחזקאל" לרבי יחזקאל טויסיג ממטרסדוף, ישנו הסבר נאה. הגמ' בתענית [ד]. אומרת, אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן שלוש שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבו כהוגן ואחד מהם הוא אליעזר עבד אברהם ששאל שלא כהוגן, כי אמר "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק", ולכאורה שאל שלא כהוגן, כי יכולה להיות אפילו חגירת ואפילו סומא. אבל בכל זאת השיבוהו מן השמים כהוגן, ונדמנה לו רבקה על שלל מעלותיה. משום שהוא בטח במה שהבטיח הקב"ה לאברהם בעקידה [כ"ג - י"ד] "כי ברך אברך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים" וזאת מרמזת לנו הנגינה שיש על ה"ויאמר" - "שלשלת". הוא בטח ב"שלשלת" - בשושלת שהבטיח הקב"ה שתצא מאברהם, ועם כזאת ברכה, אין צורך לחשוש כלל וכלל.

"הקרה נא לפני היום" (כ"ד - ז)

נשאל רבי יצחק זילברשטיין שליט"א: פעמים רבות אנשים נתקלים בספקות ובלבטים בענייני שידוכים, ומתוך כך משהים את השידוך עד שיקבלו אות משמים' המרמז להם כי זהו זיווג האמיתי, כפי שביקש וקיבל אליעזר עבד אברהם. האם מותר לנהוג כך?

השיב על פי מעשה שסיפר רבי משה אהרן שטרן זצ"ל - המשיגיה דקמניץ: "בתקופת השידוכים הסתייעתי רבות בסבי הצדיק רבי יעקב יוסף הרמן זצ"ל. כאשר הגעתי למצב שהייתי צריך להכריע לכאן או לכאן, נקט סבי פעולה נדירה: הוא שם פעמיו אל הכותל המערבי והתפלל מעומק לבו שישלח לו משמים רמז שסייע בידו להכריע בשאלת השידוך. עודו מתפלל, ולפתע התעופפה למולו פיסת ניר ונחתה למרגלותיו. כשהתכופף להגביהה הבחין כי היה זה דף מסידור תפילה, שבו הופיע הפסוק הנאמר בסדר הנחת התפלין: 'וארשתך לי לעולם וארשתך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים' [הושע ב - כ"א]. אך למותר לציין כי בו ביום נסגר השידוך לחיים ולשלום".

הנה לנו דוגמה חיה בת ימינו לכך שבקשה אמיתית הבוקעת ממעמקי הלב יכולה להביא לתוצאות שכולו. (הופיע בספר 'מה יצא הדבר' עמוד 149)

"הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם" (כ"ד - י"ב)

מובא בשם הסבא מקלם, הקב"ה נתן את הכח לאברהם לברך את מי שרוצה, וגם היתה לו הבטחה "כי ביצחק יקרא לך זרע", ובכל זאת, כשהגיע זמנו של יצחק להתחתן, אליעזר יוצא בשליחותו של אברהם, עמד והתפלל, כי תמיד נזקקים לתפילה, ואף שכל הזיווגים מהקב"ה, וארבעים יום קודם יצירת הוולד מכריזין על השידוך. ואפילו שבן זה בא אחרי מהקב"ה "כי ביצחק יקרא לך זרע", בכל זאת אליעזר נעמד להתפלל, כי אין לך דבר שאינו נזקק לתפילה.

"הנה אנכי ניצב על עין המים וכו' והיה הנערה אשר אומר אליה" (כ"ד - י"ג - י"ד)

ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם. [רש"י]. בספר "לב ישראל" לרבי ישראל גרוסמן שואל, הרי אליעזר מדבר עם הקב"ה, לשם מה הוא מוסיף "על עין המים", וכי הקב"ה לא יודע היכן הוא נמצא? ומה ההוספה "ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים" הרי אין לזה קשר לתפילה? ומתריץ, במעשה חסד יש דרגות שונות, קורה שמישהו בא לבקש עזרה, אם המתבקש לא מושלם במידת החסד, הוא לא יענה מיד לבקשה, הוא ירהר מדוע המבקש לא יכול להסתדר לבד, אולי יש אחרים שיכולים לעזור לו, ורק אחרי שרואה שקיבל תשובות לשאלותיו הוא יקום ויעזור. לפי זה מובנת בקשת אליעזר, אליעזר ביקש למצוא זיווג ליצחק ובתנאי שתהיה מושלמת במידת החסד, כדי לתאר באיזו דרגת חסד הוא רוצה, הוא פונה להקב"ה ואומר "הנה אנכי ניצב על עין המים", למעשה אני אליעזר נמצא קרוב למעיין, ויש בכוחי להתכופף ולשאוב בעצמי מים מן המעיין בלי בקשת עזרה וסיוע מהזולת, ובנוסף לכך, "ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים", עכשיו זה הזמן שהרבה מבנות העיר נמצאות מסביב למעיין, ולכן: "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה", הנה במקרה זה, אם הנערה אינה מושלמת במידת החסד, הרי היא תוכל למצוא הרבה תירוצים להתחמק מבקשתי. ראשית, המבקש הוא אליעזר שהיה גיבור גדול, וכמו שהגמ' בנדרים [י"ב] אומרת "וירק את חניכיו", שאליעזר עצמו נלחם בארבעת המלכים שנלחמו בסדום, הרי מדובר באדם גיבור הנמצא סמוך למעיין, ולמה לא יטריח את עצמו להתכופף קצת ולשאוב מים. ועוד יש לה לטעון, למה דווקא אני חייבת, והלא יש כאן הרבה מבנות העיר, ואם בכל זאת תעשה חסד, אדע שהיא מושלמת במידת החסד.

"והיה הנערה" (כ"ד - י"ד)

תופעה פלאית יש בתורה, שבכל מקום נכתב נער חסרה ה"א, והראשונה שבהן היא בפרשתנו "והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה", וכך נשנה הדבר עשרים ואחד פעמים בתורה, חוץ מפעם אחת בלבד בתורה כלה שנאמר 'הנערה' מלא, בפסוק "ונתנו לאבי הנערה". לעומת זאת, בספרי הנביאים והכתובים מופיעה המילה עשרים ושלוש פעמים, וכולן מלאות ה"א, ואין אפילו פעם אחת חסרה. רש"י מפרש שכל מקום שנאמר בתורה נער בלא ה"א, אפילו קטנה במשמע, ובוזוהר נאמר שלפני נישואיה נקראת נער חסרה ה"א שאין בה את שם ה', ולאחר מכן נערה מלא, ועל זה דרש החיד"א בשם ספר קדמון, כי נקב"ה מרמזת על ארבע תקופותיה, שהיא נוטריקון נערה קטנה ב'וגרת, ואת האות ה"א היא מקבלת אחר נישואיה. אחרים מפרשים, שכשהיא פתוחה מ"ב שנים, נקראת נער וחסרה.

"והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך

אשאב" (כ"ד - י"ד)

כשאליעזר ביקש, הוא ביקש לשתות לפני שהגמלים ישתו, וכך אמנם היה, רבקה השקתה את אליעזר לפני שהשקתה את הגמלים. בספר חסידים [סימן תקל"א] מובא, שהדין של הקדמת אוכל בע"ח לפני אדם, זה רק במאכל ולא במשקה [הובא במג"א סימן קס"ז ס"ק י"ח], ולהלן כשהתורה מספרת על אכילתו של אליעזר, כתוב "ויתן תבן ומספוא לגמלים", ורק אח"כ כתוב "ויושם לפני לאכול", כי באכילה הבהמה קודמת לאדם. אבל ה"אליהו רבה" שם דוחה את ראיית הספר חסידים, ואומר שאין הבדל בין אכילה לשתיה, ותמיד הבהמה קודמת, אבל כלל זה הוא רק כשבעל הבהמה בעצמו מאכיל, אבל כשאדם ניגש להאכיל את חברו ואת בהמת חברו, פשוט שקודם צריך לדאוג לחברו ואח"כ לבהמה. וא"כ, אצלנו רבקה השקתה את אליעזר והגמלים, לכן היא הקדימה את אליעזר לגמלים.

"והיה הנערה אשר אומר אליה וכו' אותה הוכחת לעבדך ליצחק" (כ"ד - י"ד)

אליעזר רצה למצוא ליצחק אשה מושלמת בכל המעלות, ואילו המבחן הזה רק מוכיח שיש לה לב טוב, ומניין שיש לה גם את המעלות האחרות. אלא, מכאן ראייה למשנה באבות [פרק ב] שאמר ר' יוחנן בן זכאי על דברי ר' אלעזר בן ערך: רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, ובכלל דבריו לב טוב, וא"כ זוהי המעלה הגדולה ביותר.

"ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני" (כ"ד - י"ד)

"ובה אדע", על מי נאמר? במי ידע? הרב מנחם מנדל קופל זצ"ל בספרו 'אהבת שלום' אומר, אליעזר שלט ביצרו כאברהם אבינו, והיה זיו איקונין שלו דומה לאברהם, והיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. אליעזר זכה באותו יום להרבה ניסים, בבוקר יצא מבאר שבע וקפצה לו הדרך, ועמד להתפלל שהשידוך יגמר עוד היום. חשש אליעזר, שמא יפתה אותו יצר הרע ויאמר לו שהכל בזכותו, ושיש לו מהלכים בשמים. לכן התפלל אליעזר "ובה אדע כי עשית חסד" - שאדע שכל מה שנעשה כאן, הוא לא בזכותי ולא ע"י כוחי ועוצם ידי, אלא "בה" - בתפילה, בזכות התפילה שהתפללתי אליך.

רבי חיים קניבסקי מביא בספרו "למכסה עתיק", שהגמ' ביבמות [ס"א]: אומרת, שהיתה בת שתיים עשרה, והתוס' שם אומרים שהיתה בת ארבע עשרה, ובסוף מס' סופרים כתוב שהיתה בת שלש וי"א בת עשר ומתה בגיל מאה שלושים ושלוש.

"ותמלא כדה ותעל" (כ"ד - ט"ו) "וירץ העבד לקראתה" (כ"ד - י"ו)
לפי שראה שעלו המים לקראתה. [רש"י].

מנין לנו שעלו המים לקראתה, אומר הרמב"ן הדבר מדויק מלשון הפסוק, כתוב "ותמלא" ולא כתוב "ותשאב", סימן שהמים עלו לקראתה. אבל הנס, אומר הרמב"ן, נעשה רק פעם אחת, כי כשהשקתה את הגמלים [כ] כתוב "ותרץ עוד הנערה אל הבאר לשאוב ותשאב לכל גמליו". ובאמת למה נעשה לה נס רק פעם אחת? מתרץ רבי זלמן סורוצקין כי בפעם הראשונה המים עלו לקראתה בגלל צדקותה, אבל אח"כ ששאבה "לשם מצווה", לשם "גמילות חסדים" וא"כ יש כלל "לפום צערא אגרא", לכן לא עלו המים לקראתה, כדי שתטרח יותר ויהיה שכרה כפול.

"וירץ העבד לקראתה" (כ"ד - י"ו)
לפי שראה שעלו המים לקראתה. [רש"י].

שואל רבי יהזקאל מקוזמיר, כל כך הרבה ניסים, ועדיין היה צריך לבחון אותה אם היא גומלת חסדים? ומתרץ, מכאן רואים שמידה טובה אחת, עולה על מאה מופתים וניסים.

"ותמהר ותורד כדה" "ותמהר ותער כדה" (כ"ד - י"ה - כ)

שואל הרב מברסק, בכל הפרשה, המהירות היא כאילו דבר מרכזי. בתחילה "ותמהר ותורד כדה" "ותמהר ותער כדה" "וירץ העבד" "ותרץ ותגד". וגם כשאליעזר סיפר את הדברים, כתוב להלן [מ"ו] "ותמהר ותורד כדה". ומתרץ, שבפסוקים [י"א - י"ב] כתוב "ויאמר: ה' אלוקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום", א"כ תפילתו היתה כי אף שהשעה היא לפנות ערב, עוד היום, לפני שקיעת החמה תבוא הנערה. ולכן "ותמהר", שקודם שתשקע החמה תשקהו.

"ותאמר שתה אדני וכו' ותשקהו וכו' ותשאב לכל גמליו" (כ"ד - י"ה - כ)

שמעתי שואלים, לרבקה היה נס שהמים עלו לקראתה, אבל איך אליעזר הסכים שרבקה שהיתה ילדה קטנה תשאב ותשקה לכל הגמלים, והרי לגמלים יש בית קיבול גדול ויכולים לאגור מים לזמן רב? אלא שאליעזר בדרכו לארם נהריים השקה את הגמלים עד לרוויה, אבל לא העלה בדעתו שתהיה לו קפיצת הדרך. עכשיו שקפצה לו הדרך, הוא ידע שהגמלים לא צמאים, כי רק עכשיו שתו, אבל רבקה לא ידעה, ולכן כאשר הציעה רבקה להשקות את הגמלים, אליעזר לא סירב, כי ידע שהגמלים לא צמאים. ולכן גם כששאבה, ידע שלא תצטרך לשאוב הרבה, רק התפעל מהמסירות נפש של רבקה להשקות לבדה אותו ואת הגמלים.

"והאיש משתאה לה" (כ"ד - כ"א)

משתאה ראשי תיבות ממתין שרבקה תשקה את הגמלים.

"והאיש משתאה לה מחריש לדעת וכו' יהי כאשר כילו הגמלים לשתות ויקח האיש וכו'" (כ"ד - כ"א - כ"ב)

שואל רבי חיים קניבסקי, במה הסתפק אליעזר לפני שנתנה לשתות לגמלים, ומה התברר לו אחרי שהגמלים גמרו לשתות. ומתרץ, אליעזר חשב שאולי היא נערה שישכרו אותה אנשי העיר להשקות את הגמלים, וזוהי פרנסתה. וא"כ, אדרבה עשתה שלא כהוגן שנתנה מהמים למי שאינו שייך לבני העיר והוא גזילה. אבל אחרי שראה שהגמלים גמרו לשתות, והגמלים של אברהם אינו לא שתו דבר גזול, וא"כ הוכיח מזה שהמים הם הפקר והיא גומלת חסד, ולכן נתן לה מיד הצמידים והנזם. ועוד מתרץ, אליעזר חשב, אולי היא מחכה שישלם לה כסף עבור המים, אבל אין ראייה שהיא גומלת חסד. אבל כשהגמלים סיימו לשתות וראה שהיא לא דורשת תשלום, הבין שעשתה מעשה חסד.

"ויקח האיש נזם זהב וכו' ושני צמידים וכו' עשרה זהב" (כ"ד - כ"ב)

ב' צמידים רמז לשני לוחות הברית, עשרה זהב רמז לעשרת הדברות. [רש"י].
שואל המהרי"ד מבעלז, מדוע כל המתנות הם רמז למתן תורה? ומתרץ, כתוב בטור [ס"ו תי"ז הלכות ר"ח], ששלושת הרגלים הם כנגד שלושת האבות, פסח כנגד אברהם, שבועות כנגד יצחק וסוכות כנגד יעקב. וכאן בא אליעזר לבקש שידוך ליצחק שהוא כנגד חג השבועות זמן מתן תורתנו, ולכן רמז לה במתנות על קבלת התורה. ולכן גם נתן לה המתנות לפני ששאל "בת מי את", רמז על מה שאמרו ישראל נעשה קודם לנשמע.

"ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללון" (כ"ד - כ"א)

לכאורה המילה "לנו" מיותרת, מה ההבדל אם יש מקום לנו או לאחרי ללון, אלא, בזמנינו לא כל האנשים מדקדקים כל כך לאיזה מקום הם נכנסים לאכול - מה הכשרות או מה הכשרות הרוחנית של המקום. אם כתוב "כשר", כבר מספיק להם, על אף שרק "החלון" כשר. אבל עבד אברהם שאל "בת מי את". ועוד, היש בבית אביך מקום ללון, ואם יש מקום, האם זה לנו? אנחנו נוהרים בכשרות, לא נכנסים לכל מקום לאכול ולהתארח. "ותאמר אליו גם תבן גם מספוא", לכאורה המילה "גם" מיותרת. אלא, ענתה לו רבקה, אמנם יש לנו חדרים מרווחים וגם רהיטים יפים, וגם אוכל, אבל רק לגמלים, שהם לא מבדילים בין כשר ללא כשר. אבל בקשר לשאלתך מדוע אני לא מספרת לך על המאכלים שלנו, על זה איני ערבה שזה כשר, כי אמנם גם מאכל אנשים יש לנו, אבל זה רק עמנו, בשבילנו, אבל לא בשביל איש אלוקים כמוך.

מסופר על ה"חפץ חיים", שפעם הגיע לאיזו עיירה ולא גילה לאף אחד מי הוא. - לפנות ערב כשהגיע לאכסניה, גילה לבעה"ב שהוא המחבר של הספר חפץ חיים, אבל ביקש שלא יגלה את זה. התפלל בעל האכסניה, מדוע דווקא לו מסר את סודו. ענה לו, שאליעזר כל הזמן לא גילה מי הוא, ורק ששמו לפני לאכול, אמר "עבד אברהם אנוכי", ועבד אברהם נזהר ומקפיד מאוד על כשרות.

"ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין" (כ"ד - כ"ג)
הפסוק מורכב משתי שאלות: א. בת מי את. ב. היש בית אביך מקום לנו ללין.
ובאמצע מוסיף אליעזר "הגידי נא לי", לאיזו משתי השאלות מסונף ה"הגידי
נא לי"? במושכל הראשון, אומר רבי יונה מרצבך זצ"ל, יש לשייך אותו להמשך
"הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין". אמנם טעמי המקרא מוכיחים שזה
לא כך, שהרי במילה "לי" מופיע אתנחתא - פירושו שהתוספת שייכת לשאלה
הראשונה שבפסוק, כך: "ויאמר בת מי את הגידי נא לי!" וההסבר לכך הוא, לא
שייך לומר לשון הגדה, "הגידי נא לי" על שאלה שתשובתה מסתכמת במילה
אחת, כן או לא, והרי זו התשובה לשאלה השניה "היש בית אביך מקום לנו
ללין", ומכך אנו למדים שאחר שאליעזר שאל "בת מי את", המשיכה הנערה
לשתוק מדרכי הצניעות, ואז הוא התחנן "הגידי נא לי", או אז הוא פונה ושואל
האם יש בביתכם הכנסת אורחים, ועל כך היא מוכנה להשיב, לא רק שבתם
מוכן ומזומן לאורחים, אלא גם לתת לו רקע על המשפחה בת מי היא וכו'.

"ולרבקה אה ושמו לבן וירץ" (כ"ד - כ"ט)

שואל ה"אור החיים", הרי במדרש [במד"ר י"ה] כתוב, הרשעים קודמים לשמם,
[שמואל א כ"ה, כ"ה] נבל שמו, [שמואל א י"ז, ד'] גלית שמו, [שמואל ב כ', כ"א] שבע בן
בכרי שמו. אבל הצדיקים שמן קודמם [שמואל א א - א] ושמו אלקנה, [שמואל א י"ז,
י"ב] ושמו ישי, [רות ב - א] ושמו בעז, [אסתר ב - ה] ושמו מרדכי, ושמו מנוח, וא"כ,
כאן היה צריך לומר "ולבן שמו" ולא "ושמו לבן"? ומתרץ, כאן היתה ריצתו של
לבן לקנא ולהזיק לאליעזר, משום שחשד בו שמבקש קשר לא טוב עם אחותו,
ולא ידע שבא בשביל שידוך ליצחק, וכיון שהיתה לו מחשבה טובה באותה
שעה, כתוב אצלו "ושמו לבן" כמו אצל הצדיקים.

"ולרבקה אה ושמו לבן" (כ"ד - כ"ט)

לבן ראשי תיבות לבן בן נחור.

"וירץ לבן אל האיש" (כ"ד - כ"ט)

למה רץ, ועל מה רץ? "ויהי כראות את הנום", אמר עשיר הוא ונתן עינו בממונו.
[רש"י].

חז"ל אמרו [ברכות מ"ג]: "פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עינו של
האדם", שהריצה מקלקלת את העיניים. ולכן שואל רש"י למה רץ ועל מה רץ,
הרי העיניים כהות מהריצה. ובאה התשובה, "נתן עינו בממונו" - סיכן עינו
בגלל הממונו.

"וירץ לבן אל האיש החוצה" (כ"ד - כ"ט) "ויבא אל האיש" (כ"ד - ל')

אומר ה"משך חכמה", בהתחלה חשב לבן שבאו בשבילו, לקחת אותו לחתן
עבור ביתו של אברהם שנקראה "בכל", ולכן רץ לקראתו, אבל אחרי שראה
שאחותו קיבלה את הנומים והצמידים, הבין שלא באו בשבילו והגיעו עבור
רבקה, "ויבא אל האיש", בנחת ולא במרוצה.

"למה תעמוד בחוץ ואנוכי פיניתי הבית ומקום לגמלים" (כ"ד - ל"א)

במפגש מזדמן בין אדם חרדי לגבר או אשה שאינם דתיים, באופן אוטומטי
האשה או הגבר ינסו לכסות משהו מהגלוי אצלם. כי גם הם מבינים שלבוש זה

אינו הולם, וכשהם נמצאים בסביבה חילונית, הם לא מרגישים, ורק כשנתקלים
באדם או באשה חרדית, הם מבינים שהם לא בסדר. גם לבן, כשראה את
אליעזר, אמר לו "למה תעמוד בחוץ ואנוכי פיניתי הבית וכו'". אפילו לבן
הארמי ידע והבין כי אם הוא רוצה להכניס את עבד אברהם לביתו, צריך הוא
לפנות את הבית מעבודת אלילים. שכל זמן שאין מטהרים את הבית, אין מקום
לקדושה.

והסבא מנובהרדוק אומר, לבן הארמי ראה שיש כאן אפשרות להרוויח כסף,
בשביל כסף הוא היה מוכן אפילו לגרש ולמכור את אלוהיו.

"ויושם לפניו לאכול ויאמר" (כ"ד - ל"ג)

בפסוק זה משמע שנתנו רק לאליעזר לאכול, אך להלן [פסוק כ"ד] אחרי שאליעזר
כילה לדבר כתוב "ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו", מה השתנה, מדוע
בהתחלה נתנו רק לאליעזר לאכול ואח"כ גם לשאר אנשיו? אומר ה"חתם
סופר", יש אנשים המזמינים אורח לביתם, בגלל הציווי של מצוות הכנסת
אורחים וגמילות חסדים. אבל יש אנשים שמטרתם בהזמנת האורח, בכבוד
שהוא מיסב להם, או שיש להם איזו שהיא טובת הנאה. איך יודעים כוונתו?
אם הזמינו גם את הפמליה שלו, מובן שמעשיו הם בגלל מצוות הכנסת
אורחים, שהרי גם הפמליה רעבה ושייכת בהם המצווה, אבל אם מזמין רק את
האורח ולא את המלווים, מובן שכל מחשבותיו היא עבור עצמו. לכן כשראה
אליעזר ש"מים לרחוץ" ניתן גם לאנשים אשר עימו, אבל לאכול רק לו לבדו,
ראה שלבן הוא רע עין - ולכן לא רצה לאכול לפני שידבר ויספר להם מהי
תכלית נסיעתו, ואז סיפר את עושרו וכבודו הגדול, וכיון שזה לטובתם, יתנו
בעין יפה, כדרך כל רע עין גם לאחרים, שאם זה לטובתו יפור הון רב. ובאמת
אח"כ נאמר "ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עימו".

לא אוכל עד אם דיברתי דברי" (כ"ד - ל"ג)

למה לא רצה לאכול עד אחרי שידבר? מתרץ האלשיך, כתוב במדרש [בר"ר נ"ט
י"ד] כי שני מלאכים הלכו אתו, אחד ללוותו ואחד להוציא את רבקה, ומסתבר
שאליעזר ראה אותם, וכמי שמתעסק עם מלאכים ראה איך שהמלאך מחליף
את צלחתו של אליעזר ונותנה לפני בתואל, הבין מזה אליעזר שכנראה רצו
להרעיל אותו והמלאך הציל אותו ועוד מעט בתואל שיאכל את האוכל ימות,
לכן רצה אליעזר שעוד בזמן שבתואל חי כבר ידברו על השידוך ובתואל יסכים,
ואחרי מותו של בתואל לא ידחו אותו בכה וכה, כמו שבאמת הם ניסו לעכבו,
לכן אמר אליעזר "לא אוכל עד אם דיברתי דברי".

רבי בנימין דיסקין, אב"ד הורדנא [אביו של המהרי"ל דיסקין] מתרץ, כשהגיע
זמנה של מצווה שחובתה חלה על האדם, אסור לו לאכול עד שיקיים את
המצווה. למשל בנטילת לולב [סימן תרנ"ב סעיף ב], שאסור לאכול לפני נטילת
לולב, ולדעת הט"ז שם אף חובה להפסיק אכילה שהתחיל בהיתר אם הגיע
זמן נטילת לולב. ואליעזר הרי נשבע לאברהם כי ידאג וישתדל למצוא אשה
הגונה ליצחק, ולכן לא רצה לאכול לפני קיום שבועתו.

"ותלד שרה אשת אדוני בן לאדוני אחרי זקנתה" (כ"ד - ל"ו)

הלשון "אחרי זקנתה" לכאורה לא מובן, היה צריך להיות כתוב בעת זקנתה. אלא, שבאמת היה זה לאחר זקנתה, כי חזרה לימי עלומיה אחרי שכבר הגיע לזקנתה.

"ותלד שרה אשת אדוני בן לאדוני אחרי זקנתה" (כ"ד - ל"ו)

שואל רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא", לשם מה מספר אליעזר שיצחק נולד אחרי ששרה כבר הזדקנה, מה זה קשור לשידוך. ומתריך, לכן ובתואל הכירו את אברהם ושרה, שהיו קרובי משפחה, וחששו שאם אברהם ושרה ילדו את יצחק בגיל שבדרך כלל אשה יולדת, א"כ עכשיו החתן בן שמונים, ואליעזר רוצה לקחת ילדה בת שלש. לכן אמר להם אליעזר שיצחק נולד אחרי זקנתה של שרה, והוא בקושי בן ארבעים, וא"כ אפשר לעשות את השידוך.

"אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני" (כ"ד - ל"ה)

בקריאה מדוקדקת של דברי אברהם לאליעזר מבחינים כי יש הבדל בין הציווי של אברהם לאליעזר, לבין הסיפור שאליעזר סיפר. אברהם אמר לאליעזר "ולקחת אשה לבני ליצחק", כפל תארים, אבל כשהוא מספר את זה ללבן, הוא רק אומר "ולקחת אשה לבני". אומר ה"בית הלוי", אברהם חיפש שני דברים, כלה שתהיה ראויה למשפחת אברהם אבינו, וכלה שתהיה ראויה ליצחק. וזה מה שהוא אומר לו "אשה לבני ליצחק" - אשה הראויה לבני, היינו אשה הראויה להיות כלתי, ואשה הראויה ליצחק. אליעזר הבין בחוכמתו, שכדאי להסתיר צדקותו של יצחק, ודי להזכיר מעלתו של אברהם. כי אף שעשיר מוכן להשתדך עם רב גדול שיהיה המחותר שלו, אבל לפעמים הוא מעדיף שבתו לא תהיה אשתו של ראש ישיבה, כדי שלא תאבד את "תענוגיו ומנעמי העולם הזה" אם בעלה יהיה ראש ישיבה. מחשבה זו, הבין אליעזר, יכולה להיות מחשבתם של בני משפחת רבקה. להשתדך עם אברהם שהוא צדיק, לא אכפת להם, אבל שהחתן עצמו גם יהיה צדיק, זה משהו אחר. ולכן הסתיר אליעזר את דמותו של יצחק, ורק הזכיר "ולקחת אשה לבני", קח אשה שתהיה ראויה להיות כלתו של אברהם.

"אלי לא תלך האשה אחרי" (כ"ד - ל"ט)

אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו ביתו. [רש"י].

מדוע רש"י מביא שבת היתה לו רק כשאליעזר אמר ללבן "אולי לא תלך האשה אחרי", ואילו כאליעזר שאמר לאברהם "אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי" רש"י לא מביא פירוש זה? מתריך רבי יחזקאל סרנא, גם בן עליה בדרגה של אליעזר עבד אברהם יכול לטעות במחשבה לא נכונה, ואי אפשר לבוא אליו בתביעה על מחשבה שנפלה לו בראשו. ורק כאשר יש לו זמן להתבונן ולבדוק את מחשבתו בבחינת "נחפשה דרכינו ונחקורה", וגם לאחר התבוננות הוא נשאר בטעותו, זהו הזמן הנכון לתבוע אותו - מסופר, שכאשר שמע הסבא מסלבודקא פירוש זה ממנו, נשקו על ראשו.

רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא" מתריך, אליעזר בדברים אלו מנסה לשכנע את משפחתה של רבקה שיסכימו שתחתן עם יצחק, ולכן אומר להם

אני הרי רציתי אותו לחתן... ודרך בני אדם כשיש הרבה קופצים ממהרים להקדים.

"ואומר אל אדוני אלי לא תלך האשה אחרי" (כ"ד - ל"ט)

אלי כתיב, בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו ביתו. א"ל אברהם: בני

ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק בברוך. [רש"י].

בשו"ת "בנין שלמה" מביא בשם אביו שאלה: לכאורה היה צריך להיות כתוב הפוך "ואין ברוך מדבק בארור", שהרי הארור רוצה להידבק ורק לברוך אסור להתחתן איתו? ותיריך בדרך צחות, שדרכו של הארור שחושב את עצמו למיוחס יותר מהברוך, עד שהוא אינו רוצה להתחתן עם הברוך...

"ואבוא היום אל העין" (כ"ד - מ"ב)

היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הדרך. [רש"י].

מניין שיאמינו לו שאמנם כן היה. והתשובה, אומר רבי עקיבא קורניצר מקראקא, ע"י המגדנות - רש"י אומר מיני פירות - רואים מיד על הפרי אם הוא טרי או לא טרי. וגם אם נאמר שמגדנות זה עוגות, ג"כ אפשר לראות האם העוגה טריה או לא. והרבי ר' העשיל אומר על הפסוק "וכל טוב אדוניו בידו", אומר רש"י שטר מתנה נתן לו יצחק. א"כ, לפי התאריך שבשטר היה אפשר לקבוע מתי יצא מבית אברהם.

"ואבוא היום אל העין ואמר ה' אלקי אדוני אברהם אם ישך נא מצליח דרכי" (כ"ד - מ"ב)

אמר ר' אחא, יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמזיה. [רש"י].

צריך להבין מדוע באמת התורה החשיבה שיחתו של אליעזר יותר מתורתם של בנים? מתריך רבי משה מרדכי אפשטיין, אליעזר היה תלמיד מובהק של אברהם אבינו, "דולה ומשקה מתורתו של רבו", עד כדי כך שהיה ראוי להיות חותנו של יצחק, אלא שהיה במחשבה זו משום נגיעה עצמית. אדם אחר שהיה חושב שהוא יכול להיות חותנו של יצחק והיה נשלח ע"י אברהם לחפש שידוך, היה עושה את השליחות בקרירות, הכל כדי לצאת ידי חובה, היה חוזר כביכול בידיים ריקות וממילא היה תובע את השידוך לעצמו. אבל אליעזר לא נהג כך, אדרבה, הוא התגבר על נגיעותיו האישיות לקיים השליחות באמונה ובמסירות, ורואים כמה טרח במציאת השידוך, וכשמצא את רבקה והיו לו את כל הסימנים שהיא זאת המיועדת ליצחק, נשאר להשפיע על המשפחה שיסכימו לתת את רבקה ליצחק. בהתנהגות זו, היה אפוא לדוגמא ולמופת כיצד משליטים את השכל על הלב. לכן "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים", ששיחתו זו, זאת לא שיחה גרידא, אלא ביטוי לקיום התורה בפועל, בטהרת הנפש ושלימות המידות, וזו חשובה ויקרה יותר מתורה רעיונית של הבנים, אשר אינה באה בהכרח לידי ביטוי להלכה ולמעשה.

ובספר "כמוצא שלל רב" הביא ביאור בשם רבי אורי מאיר כהנוב מראשי ישיבת "תורה ודעת", התורה הרי מעידה על אליעזר שהיה בבית אברהם במעמד של "המושל בכל אשר לו", וכך היה יכול להציג את עצמו בפניהם של לבן ובתואל,

יצא הדבר, ולכן היא מאוד מתאימה ללכת אל אברהם, שגם בביתו עוסקים בחסד.

"מה יצא וכו' ולך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'" (כ"ד - ג - ז"א)

מדוע היו לבן ובתואל כל כך יראי שמים ששם שמים נהיה שגור על פיהם. אלא שאמרו זאת כדי שלא יוכל לבקש דמי שדכנות, לא אליעזר הוא השדכן אלא "מה יצא הדבר".

"ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם" (כ"ד - ג - ז"א)

המשגיח בפוניבו נשאל פעם על ידי נכדו, מדוע בכל פרשת השידוך של יצחק ורבקה לא נזכר שמו של אליעזר כלל, ורק או "העבד" או "עבד אברהם"? ותירץ לו, להיקרא עבד אברהם אין לך זכות גדולה מזו, וזה יותר מכובד מאשר שיקראו לו בשמו.

"ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם וישתחו ארצה לה'" (כ"ד - ג - ז"א)

לעיל [פסוק כ"ו] נאמר: "ויקד האיש וישתחו לה", מפני מה נוספה בפסוק שלפנינו המילה 'ארצה'? מתרץ ה"משך חכמה": הלכה היא [ראה משנ"ב קל"א - מ] שאסור להשתחוות על ריצפת אבנים אפילו לשם שמים, ככתוב [ויקרא כ"ו - א] "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה", אלא אם כן יש דבר החוצץ בין המשתחוה לקרקע. לפיכך, בפסוק שלפנינו שהשתחוה אליעזר בבית לבן, טרחה התורה לפרש שהשתחוה 'ארצה' - על גבי העפר ולא על ריצפת האבנים. לעומת זאת לעיל שהשתחוה ליד המעיין, שהוא מקום פתוח ובלתי מרוצף, לא הוצרכה התורה לציין זאת.

"ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה" (כ"ד - ג - ז"א)

כשאליעזר הלך ויצא מאברהם, לא ידע מי תהיה האשה של יצחק, ובוודאי לא ידע אילו מידות של בגדים להביא, וא"כ איך לקח בגדים. אומר האדמו"ר מהרי"ד מבעלז, אליעזר הביא בגדים לדוגמא, להראות להם אלו בגדים צנועים לובשים בבית אברהם.

"ומגדנות נתן לאחיה ולאמה ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עימו" (כ"ד - ג - ז"א)

מלשון הפסוק משמע, שבסעודת האירוסין לא נכחו אלא אליעזר ואנשיו, ואילו רבקה ומשפחתה לא השתתפו והסתפקו באכילת מגדנות. וא"כ נשאלת השאלה, אם השידוך נגמר בהסכמת כולם, למה לא התיישבו כולם לאכול את הסעודה. אומר ה"משך חכמה", חז"ל הרי גילו לנו שבתואל התנגד לשידוך, ונעשה נס לאליעזר ובא מלאך והמית את בתואל. לכן כתוב "ויאמר אחיה ואמה", כי בתואל כבר נפטר. ולכן כשאליעזר ישב לאכול בסעודת האירוסין, לא יכלו אחיה ואמה להשתתף, שהיו אכלים. ולכן "ומגדנות נתן לאחיה ולאמה", שזה קליות ואגוזים, אבל אליעזר שלא היה אבל, נהג כדן בסעודת האירוסין "ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עימו".

אני המושל בביתו של אברהם, אבל הוא העדיף לומר "עבד אברהם אנוכי", כי כל כך הוקיר את זכותו הגדולה להיות עבד אברהם, עד שזה היה עבורו התואר החשוב והנעלה, וזוהי החשיבות בשיחתן של עבדי אבות.

"ואבוא היום אל העין וכו' ואקוד ואשתחוה לה'" (כ"ד - מ"ב - מ"ח)

שמעתי בשם אחד מהגדולים: אנו רואים בתורה, כשבא אליעזר לעסוק בענייני זיווג של יצחק, אנו רואים איך שעל כל פעולה וכל התקדמות היה נותן שבח להקב"ה על חסדיו עמו. כשאליעזר חזר לפני בתואל על השתלשלות השידוך "ואבוא היום וכו'", על כל פעולה היה אליעזר מסיים "ואקוד ואשתחוה". ומכאן אנו רואים, שעל כל דבר, ובפרט בענייני שידוך, יש להודות לה', על כל ההתקדמות החיובית, אפילו כשאנו יודע עדיין איך יפול דבר לבסוף, כי הרי גם אליעזר ידע שאחרי ככלות הכל יכולה הנערה לסרב, כמו ששאל לאברהם "אולי לא תאבה הנערה וכו'", ואף על פי כן לא נמנע אליעזר מלהודות לה', "ואקוד ואשתחוה" על כל התקדמות והתקדמות, אפילו הקטנה ביותר.

"ואשאל אותה וכו' ואשים הנזם" (כ"ד - מ"ו)

יש שינוי בין סדר המאורעות כפי שהיו, לבין מה שסיפר אליעזר ללבן, אליעזר קודם נתן את הנזמים ואח"כ שאל בת מי את ואילו כשסיפר ללבן אמר שקודם שאל ואח"כ נתן את הנזם, שואל האדמו"ר מהרי"ד מבעלז מדוע שינה אליעזר את סדר הדברים? ומתרץ, אליעזר חשש שאם יספר הדברים כמו שהיה באמת ולבן לא יתן להוציא את השידוך לפועל, לבן יאמר שהמתנות הם שכר טרחה על מה שהשקתה את האנשים ואת הגמלים ולא ירצה להחזירם, לכן סיפר שקודם שאל את כל הפרטים, והמתנות נתן על סמך שייצא השידוך לפועל, ואם יסרבו לתת לו אותה, כי אז חייבים הם להחזיר את כל המתנות.

"ויען לבן ובתואל ויאמרו מה יצא הדבר" (כ"ד - ג)

"ויען לבן ובתואל - רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו". [רש"י]

רואים כאן דבר פלא, לבן היה רשע, קפץ ודיבר לפני אביו, אבל מה הוא אמר? "מה יצא הדבר", איזו אמונה, איזה דברים קדושים! ואף על פי כן, למרות שדבריו דברים קדושים, אם הוא מסוגל לדבר לפני אביו - רשע הוא!

והנה השל"ה הקדוש שואל: הלא דבר זה, שלא לדבר בפני האב, אין זה עניין של רשעות וצדקות, אלא הוא מהלכות נימוס ודרך ארץ. רשע הוא פורק עול, עבריו, אך לא בהכרח שיהיה גם בלתי נימוסי. ישנם בהחלט גם רשעים האוכלים עם סכין ומזלג... אם כן, מה שייך לקרוא לו רשע בגלל שקפץ ודיבר לפני אביו? אומר ה"כתב סופר": זה בדיוק מה שלבן רצה - להראות לאליעזר עבד אברהם שהוא רשע מרושע, חצוף גדול, ממילא לא ירצה לקחת את רבקה להיות אשת יצחק, שכן הכלל הוא שהבא לישא אשה, צריך לבדוק באחיה, ואם ייווכח אליעזר שאחיה רשע - בודאי לא יחפוץ לקחתה...

"ויען לבן ובתואל מה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב" (כ"ד - ג)

מאיפה באה ה"צדקות" של לבן ובתואל שאומרים מה יצא הדבר? אלא, לבן ובתואל רואים שאליעזר מספר סיפורים על החסד של רבקה, ובני משפחתה מתפלאים, מאיפה למדה דברים אלו? אצלנו היא לא למדה את זה, אלא שמה:

רוצים? מבאר ה"באר מים חיים", שואלים ילדה בת שלוש, האם את רוצה ללכת עם איש זה? עונה להם רבקה, האם זה תלוי ברצוני או ברצונכם? הלא אתם רואים שלאליעזר היה נס גדול של קפיצת הדרך, ואבא שרצה לעכב - מת! ומי עוד ימות בניסיונות העיכוב? הלא אתם רואים שזה רצון ה'.

"ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה" (כ"ד - ט)

אומר רבי חיים מוואלוז'ין, לכן הארמי ידע מן הסתם שבדרך כלל הבנים דומים לאחי האם, ולכן בירכה "את היי לאלפי רבבה", שיהיו לך הרבה ילדים וירבו רמאים למחצה. ובאיזה ספר דרוש ראיתי, לכן חשש, שבהיותה כלה עשירה תשכח רבקה את בני משפחתה ותתעלם מהם, לכן פנה אליה ואמר "אחותינו - את היי לאלפי רבבה", גם כשהיו לך אלפים, זכרי את הרבבה - ר"ת רבקה בת בתואל הארמי.

"ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה" (כ"ד - ט)

המדרש [מד"ר פרשה ט - י"ג] שואל, למה רבקה היתה עקרה עשרים שנה. כדי שהגויים לא יגידו שתפילותיהם הועילו ורבקה ילדה כתוצאה מברכת לכן ומשפחתה שבירכה "אחותינו את היי לאלפי רבבה". ומכאן יש לימוד לאלו שהולכים לקבל ברכות ממי שאינו ראוי, תוך אימוץ הגישה אם לא יועיל לא זיק. ומתברר, שדווקא יכול להיות נזק מברכה של מי שאינו ראוי. רבקה היתה עקרה עשרים שנה, בגלל שלבן ברך אותה. למה? כדי שלא יגידו על לבן שהוא צדיק ועושה ניסים, שאם רבקה היתה מתעברת מיד למחרת, היה תור של אלף איש אצל לבן - לכן ה' סגר את רחמה, והיא סבלה מעקרות עשרים שנה.

"ותקם רבקה ונערוותיה וכו' ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את רבקה וילך" (כ"ד - ט"א)

בתחילת הפסוק אליעזר נקרא "איש", ובסופו הוא נקרא "עבד". - מבאר רבי שלמה קלוגר, הגמ' בכתובות [מ"ח:]: אומרת, לעולם הרי היא ברשות האב עד שתיכנס לחופה. הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל, עדיין היא ברשות האב. מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל, הרי היא ברשות הבעל. ולכן, כל זמן שרבקה היתה ברשות אביה, וגם בדרך עם נערותיה שהם שלוחי האב, לא נקרא אליעזר עבד של רבקה אע"פ שהיה עבד של יצחק - כי אברהם כתב את כל אשר לו ליצחק, ולכן כתוב "ותלכנה אחרי האיש". אבל אחרי שמסרו אותה לשלוחי הבעל, "ויקח העבד את רבקה", ונכנסה על ידי זה לרשות הבעל, נעשה אליעזר עבדה, ואז "ויקח העבד".

ולפי"ז גם מובן המשך הפסוקים [כ"ד - ט"ה] "ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ויאמר העבד הוא אדוני". בכל הפרשה הזכיר העבד את אברהם בשם "אדוני" ואילו את יצחק כינה רק "בן אדוני", אבל כשפגש יצחק את רבקה והגיע שעת חלות שטר המתנה שעל ידו נתן אברהם ליצחק את כל אשר לו, ובוזה נגמרו הקידושין, א"כ גם העבד שייך עכשיו ליצחק, ולכן מאז קרא לו "אדוני".

"ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח העבד את

רבקה וילך" (כ"ד - ט"א)

שואל רבי יהוקאל אברמסקי, לכאורה הסיום "ויקח העבד" מיותר, שהרי כתוב לפני זה כבר "ותלכנה אחרי האיש"? ומתוך, התורה באה להדגיש את

"וילינו ויקומו בבוקר ויאמר שלחונ ויאמר אחיה ואימה תשב הנערה איתנו ימים או עשור אחר תלך ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני" (כ"ד - ג"ד - ג"ו)

ה"חתם סופר" שואל כמה שאלות. א'. בתחילה אמרו לו "הנה רבקה לפניך קח ולך" - כלומר, שאתה רשאי לקחת את רבקה לאלתר - "קח ולך", וא"כ למה חזרו בהם ואמרו "תשב הנערה איתנו ימים או עשור" ורק אח"כ תלך, למה שינו את דעתם? ב. לא מובנת תשובתו של אליעזר "אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי". מה הקשר בין הצלחתו למהירות חזרתו? ג. מדוע בהתחלה אמר "שלחוני לאדוני", ובפעם השניה כתוב "שלחוני ואלכה". מה ההוספה "ואלכה"? מתוך ה"חתם סופר", אליעזר הגיע לבתואל בקפיצת הדרך, ולא לחינם קפצה לו הדרך, כיון שבאותו יום מלאו לרבקה שלוש שנים, ואם היה מחכה אפילו יום אחד, יצחק לא היה יכול להתחתן עם רבקה, שגירת אסורה לכהן, ודיני גירות הם מגיל שלוש שנים ויום אחד. ולכן נעשה לאליעזר נס וקפצה לו הדרך, כך שמצא את רבקה עוד לפני שנהייתה בת שלוש שנים ויום אחד. - ולכן כשאליעזר ביקש לקחת את רבקה ולצאת לדרכו הארוכה, הסכימו אחיה ואמה שילך מיד - "קח ולך". אבל לאחר שהוציא אליעזר פירות מארץ ישראל, הבינו שקפצה לו הדרך, וחשבו שהדרך גם תקפוץ לו בחזרה, וא"כ אין כלל מה למה. אבל אליעזר ידע מדוע קפצה לו הדרך, כי אם היה מאחר, היתה רבקה אסורה על יצחק כדין גירות, ולכן הוא אמר, עכשיו לא תהיה לי קפיצת הדרך, "וה' הצליח דרכי" רק כאשר באתי, אבל הפעם אצטרך ללכת רגיל, ולכן "שלחוני ואלכה לאדוני" בהילוך רגיל.

האלישיך מסביר מדוע באמת בתחילה אמרו "קח ולך" ואח"כ אמרו "נקרא לנערה", כי כשראו את אליעזר סוחר איתו כלי כסף וזהב, היו בטוחים שחלק מהמתנות יפלו בחלקם. אבל אחרי ש"ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ויתן לרבקה" - שראו שהמתנות בעלות הערך נתנו לרבקה, "ומגדנות נתן לאחיה ולאמה" - שלהם הוא נתן רק עוגות ופירות, התחילו להתחרט על כל העסק כולו.

ה"משך חכמה" מבאר את שינוי דעתם על פי המדרש רבה [ט] על הפסוק "נקרא לנערה ונשאל את פיה" - מכאן שאין משיאין את היתומה אלא מדעתה. מה ההוכחה? אלא שבהתחלה אמרו לאליעזר "קח ולך", ואח"כ חזרו בהם ואמרו "תשב הנערה איתנו ימים או עשור". כי באמצע אביה נפטרה ונהייתה יתומה, ולכן בהתחלה שבתואל היה חי - אמרו לו "קח ולך", אבל אחרי שהתייתמה אמרו "נקרא לנערה" - מכאן שאין משיאין יתומה אלא מדעתה.

רבי ראובן קרלינישטיין תירץ, באמת כבר מלכתחילה הם לא רצו לתת אותה לאליעזר, ולמה באמת אמרו "קח ולך", כי הם תכננו לשים רעל באוכל של אליעזר, ואליעזר אמור למות ובין כך רבקה תישאר כאן ואנו נרוויח את כל רכושו של אליעזר, אבל אחרי שהמלאך בא והפך את הצלחות והתכנית השתבשה ובתואל מת ואליעזר נשאר בחיים, חזרו לרצונם המקורי וניסו לעכב את הליכתה של רבקה.

"התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך" (כ"ד - ג"ה)

"ותאמר אלך - מעצמי ואף אם אינכם רוצים". [רש"י].

אליעזר טורח כל כך בחיפוש אחר אשה ראויה ליצחק, וזה מה שהוא מוצא, אשה חצופה שכזאת, איזה סגנון דיבור הוא זה - אלך מעצמי, אף אם אינכם

ענותנותו של אליעזר, שאע"פ שאברהם אבינו הפקיד בידו את כל ביתו ונתן בידו שליחות חשובה שכזו, בכל זאת עדיין החזיק את עצמו כעבד, ולכן חזר וכתב "ויקח העבד וגו'".

"ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים" (כ"ד - ס"ה)

הדרשן רבי מרדכי דרוק זצ"ל אמר כאן הערה נפלאה. התורה מספרת על יצחק שיצא לשוח בשדה לפנות ערב. אדם רואה מה שהוא רוצה לראות. כשרבקה הגיעה עם כל נערותיה, כתוב על יצחק "וישא עיניו וירא והנה גמלים באים". יצחק לא רואה כלום רק גמלים. ובפרשת וישלח כשיעקב הכין דורון לעשיו, "עייזים מאתיים ורחלים עשרים" וכו', ושם את הנשים והילדים, מה ראה עשיו? "וירא את הנשים ואת הילדים" - הוא רואה נשים, על אף שהיו בסוף, והיו שם מאות בעלי חיים. הוא מה שאמרנו, כל אחד רואה מה שהוא רוצה לראות.

"ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים" (כ"ד - ס"ה)

יצחק תיקן תפלת מנחה שנאמר [בראשית כ"ד - ס"ג] ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר [תהילים ק"ב - א] תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו [ברכות כ"ו].

תפילת שחרית נקראת על שם השחר, ערבית על שם הערב, שואל ב"ספר החיים" (אחיו של המהר"ל) א"כ תפילת מנחה היתה צריכה להיקרא "צהרית", ומדוע היא נקראת מנחה. ומתירן, יצחק אבינו היה קרבן על המזבח, אבל יחד עם הקרבן לא הוגשה מנחה, לכן עמד ותיקן תפילה זו שתהא מנחה לעולתו.

"ותאמר אל העבד מי האיש הלזה" (כ"ד - ס"ה)

אומר ה"מגלה עמוקות", "הלזה" - ל"ז הם שנותיו של יצחק בשעת העקידה, ו-ה' זהו בן של אברהם שהוסיפו לו ה', וכן בנה של שרה שגם לה הוסיפו ה'.

"ותקח הצעיף ותתכס" (כ"ד - ס"ה)

ותתכס לשון ותתפעל, כמו [להלן ל"ה - ה] ותקבר, וכמו [שמואל א' - ד - י"ח] ותשבר. [רש"י].

מסופר, כי בחתונה הידועה של ה"פחד יצחק" מבויאן, בנו הגדול של רבי אברהם יעקב (הראשון) מסדיגורא, אמר רבי אהרן מקרלין לחתנו האדמו"ר מסדיגורא, מוחותן, למה אתה לא אומר מוסר לחתן כנהוג. מיד אמר לחתן, אצלנו בפרשה כתוב "ותתכס" אומר רש"י לשון "ותתפעל כמו ותקבר ותשבר", ולכאורה רש"י לא מצא דוגמא יותר יפה ללשון ותתפעל לפני שהולכים לחתונה אלא ותקבר ותשבר? אלא תשמע חתן יקר. ישנם שלושה זמנים שעושים רעש באירוע. כשנולד, כשמתחתן וכשנפטר. בשני הפעמים, בתחילה ובסוף, האדם עצמו לא מרגיש כלום, ורק באמצע - בחתונה, שהחתן רואה ושומע הכל, זה יכול לגרום לחתן שיבוא לידי התנשאות וגאווה שהוא רואה שהוא במרכז העניינים והכל נעשה בשבילו. לכן אומרים לו שיזכור אז את יום הלידה ויום הקבורה, זה "ותשבר" - יום הלידה, "ותקבר" - יום המיתה, ושיתנהג כאילו הוא נמצא בשני הזמנים האחרים, שכל מה שנעשה סביבו לא השפיע עליו כלום.

מסופר על הרבי מרופשיץ, שהניח אפר על מצחו של בנו לפני החופה. אמר לו, דע לך, ששלוש פעמים מדליקים נרות לאדם. א' כשנכנס לברית. ב' כשהולך לחופה. ג' כשנפטר. - בפעם הראשונה אי אפשר לעשות תשובה, כי הוא לא בר דעת. בפעם השלישית ג"כ אי אפשר, כי זה כבר מאוחר מידי. אבל עכשיו, כשמדליקים עבורך את הנרות בפעם השנייה, יש לך עוד הברירה לעשות תשובה, ואם לא עכשיו - אימתי.

"ותקח הצעיף ותתכס" (כ"ד - ס"ה)

כתב הנצי"ב ב"העמק דבר", רבקה לקחה את הצעיף והתכסתה מרוב פחד ובושה, כמו שמבינה שאינה ראויה להיות לו לאשה, ומאז והלאה נקבע פחד בליבה ולא היתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב, שכשהיה להם איזה הערה לא התביישו לומר, משא"כ רבקה לא אמרה כל אשר על ליבה וכל זה הקדמה לסיפור שיבוא בפרשת תולדות שהיו רבקה ויצחק חולקים בדעות, ומכל מקום לא מצאה רבקה לב להעמיד את יצחק על דעתה בדברים נכוחים, כי היא יודעת את האמת כי עשו רק ציד בפיו, וכן בשעת הברכות, וכל זאת היתה סיבה מהקב"ה שיעניו הברכות ליעקב דווקא באופן כזה, וכאשר יבוא במקומו. ואילו היתה רבקה עם יצחק כמו שרה ורחל עם אנשיהן, לא היה מגיע המצב שרבקה חושבת ולא אומרת ליצחק, והכל בהשגחה פרטית מראש שתגיע רבקה ליצחק בשעה שתיבהל ממנו, ויצא אחרית דבר כפי רצונו יתברך.

"ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו"

ויקח את רבקה ותהי לו לאשה" (כ"ד - ס"ו - ס"ז)

בתחילתו של הפסוק מספרת התורה שהעבד סיפר ליצחק את כל הדברים אשר עשה. מה הם אותם הדברים? רש"י מפרש, כי סיפר העבד ליצחק את הניסים שנעשו לו, קפיצת הדרך וביאתה של רבקה לקראתו. ובכל זאת, ליצחק זה לא הספיק כדי להחליט על אישיותה של רבקה. לשם כך היה צריך מבחן אחר, כמו שכתוב בתרגום, שיצחק עקב ודרש אחר פעולותיה של רבקה, ורק אחרי שנכח לדעת כי מתקנים מעשיה כמעשיה של שרה אמו, אז לקח אותה לאשה. אומר הרב מבריסק ללמדך, כי גם ניסים הנעשים לאדם, אינם מלמדים על מעלתו, ויש לבדוק במעשיו ובדרכיו הטובים הם אם לא. ניסים אינם ראיה לצדקות. ומבואר, שהן אמת שנעשו הרבה ניסים לאדם, אבל גדלות האדם אינה תלויה במופתים, כי אם במעשים. [ועיי' לעיל פסוק י"ז].

עובדות ומעשה רב בענייני שידוכין

רבי יהושע ברים היה אומר, אליעזר כשעסק בענייני זיווגו של יצחק, על כל דבר, קטן או גדול, היה נותן שבח והודאה להקב"ה, וגם כשסיפר על השתלשלות השידוך. מכאן אנו רואים, שעל כל דבר, ובפרט בענייני שידוך, יש להודות לקב"ה על ההתקדמות החיובית, אפילו שאינו יודע מה יהיה ההמשך.

החזו"א היה אומר, שלכת צריכה להיות שתי מעלות. שתהיה צנועה, ושתכבד את הוריה. פעם שאלו אותו על בת שמסורה יותר מדי להוריה, ואולי בגלל זה תזניח את הבית ובעלה. ואמר בפסקנות, בת המכבדת את אביה ואמה, בידוע שתכבד את בעלה.

הגמ' בשבת [ל"א]. אומרת, ששואלים את האדם בבית דין של מעלה "עסקת בפריה ורביה" ולא "קיימת פריה ורביה". אומר המהרש"א בחידושי אגדות שהשאלה היא, האם עסקת בשידוכים.

בספר "מעשה איש" מובא, כי אברך אחד התעסק בשידוך לאחד ממקורביו, והתאונן לפני החזון איש, שאמנם הוא עושה מצווה, אבל זה גורם לו לביטול תורה. אמר לו החזון איש, חלילה לומר את זה, התורה איננה חוכמה רגילה, אלא עצמיות הנפש, וכל העושה חסד לזולתו, נפשו מתעלת ע"י זה, וזה עצמו מסייע לו להבנת וידיעת התורה.

החזון איש היה אומר, שכאשר נופל למישהו רעיון של שידוך, יש להציע את הדבר ולא לדחותו. פעם אחת נפל להחזון איש רעיון להצעת שידוך בשעה מאוחרת בלילה, והמדובר כבר ישן. ציווה החזון איש להעיר את הבחור בכדי להציע לו את השידוך ולקדם את העניינים תיכף ומיד, ולא להמתין עד למחרת.

רבי חיים קניבסקי הגיע לבית גיסו הגר"י ישראל לזון זצ"ל בצהרי יום הושענא רבה והציע שידוך לבנו, התפלא הגר"י ישראל לזון, ביום הושענא רבה בצהרי היום צריך הגר"ח להגיע עד לביתו להציע שידוך, וכי אי אפשר להמתין עד אחרי שמחת תורה, ענה הגר"ח מקובלני מהחזון איש כשיש רעיון לשידוך צריך להציע מיד.....

ה"חכם סופר" אומר, הפסוק מאריך בעניין הזיווג של יצחק ורבקה, וכל ההשתדלות שנעשה בזה להורות לנו איך צריך זהירות יתירה ושקידה והשגחה רבה, שלא יזווג באינו ראוי, וכמו שהגמ' במסכת תמיד [ל"ב]. אומרת, איזהו חכם הרואה את הנולד, וכולי האי ואולי ירחם.

כשהיו שואלים את הרב מטשעבין מה צריכים לבדוק בשידוכים, היה אומר, צריך לבדוק שלושה דברים, מידות, מידות, מידות, ואת זה רואים מפרשתנו.

"ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" (כ"ה - א)

קטורה זו הגר. ונקראת קטורה, על שם שנאים מעשיה כקטורת. [רש"י]. לכאורה הגר - קטורה, היתה אשתו של אברהם, ולמה המתין הכתוב מלהגיד שבחה עד עכשיו. אלא, כל זמן ששרה אמנו היתה קיימת, לא נראו ולא נכרו מעשיה הנאים של הגר, כי מה ערך יש למעשיה לעומת המעשים הטובים של שרה. אבל לאחר שמתה שרה, ניכרו לעין כל מעשיה של הגר, כי נאים הם כקטורת.

"ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" (כ"ה - א)

הגמ' בזבחים [סג:] מספרת שרב טרפון מסר שיעור לבני אחרותו. הם ישבו והקשיבו לדבריו. ולא גילו התעניינות מיוחדת. וגם לא העירו ולא שאלו שאלות. כשראה ר' טרפון שהם לא משתפים פעולה הקריא בפניהם פסוק מפרשתנו בצורה מעוותת וחשב שאולי יתקנו אותו מטעותו ויתעוררו מתרדמתם. פתח ר' טרפון ואמר: "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני" בני אחרותו נזעקו לתקן אותו מטעותו. והעירו לו בלשון כבוד הלא כתוב "קטורה" . מסיימת שם הגמ' שקרא עליהם ר' טרפון "בני קטורה" . מפרש שם רש"י

סיפרה הרבנית קניבסקי ע"ה, כשהיא היתה בת עשר, ראתה את אביה - הרב אלישיב, מתפלל, ושמה לב, שאחרי שפסע "עושה שלום", התעכב זמן מה עד שחזר למקומו. כששאלה אותו מה אמרת? אמר לה, שמובא בשם הסבא בעל ה"לשם" סגולה לומר "שיר למעלות אשא עיני" לפני שחוזרים בפסיעות של "עושה שלום". והוסיפה הרבנית, שלאחר שנים סיפר לה בחזר אחד, שהם היו קבוצת בחורים מבוגרים שעשו סגולה זו, וכולם נענו. [סגולה זו מובאת בשם הרמ"ע מפאנו בספר "עשרה מאמרות" וכן מובאת בספר "בני ישיב" פרשת ויצא].

מעשה בבחור מבוגר, מעל גיל שלושים, שבא לרבי חיים קניבסקי בבקשה לברכה לשידוך. ענה ר' חיים ואמר לו, "היא עוד לא נולדה". הבחור נכנס ללחץ, פחד נורא, הוא הבין שיש לו עוד שנים רבות לחכות. אחרי חודשיים התארס הבחור.... עם גיורת.

בספר "דרך שיחה" מביא בשם רבי חיים קניבסקי, שבשידוכים רואים באופן ברור במיוחד שמה יצא הדבר. ישנה השגחה גלויה ומיוחדת. וסיפר, שפעם הציעו לבחור - בחורה כלילת המעלות, והבחור סירב. אחרי זמן מה, הוא התחתן והיא התחתנה. פעם פגש השדכן את הבחור ושאל אותו, למה בזמנו לא רצית את הבחורה? הבחור ענה לו "יש לה גיבנת!!!" השדכן התפלא, מעולם לא היה לה גיבנת. השדכן מאוד התפלא והחליט לברר את הנושא לעומק. והתברר, שמשפחת החתן הלכו לראות את הבחורה, אך ראו מישהי אחרת שהיתה גיבנת. רצון ה' היה שלא יינשאו השניים, והגיבנת שלא היתה, היתה השליחה למנוע את השידוך.

האדמו"ר רבי יצחק מנחם מאלכסנדר אומר, אפשר להאמין לשדכן רק בשני דברים, שלזה יש בן ולזה יש בת, ולא יותר.

החזון איש סיפר, פעם בא אליו אדם לברר על בחור מסוים לבתו, שהחזון איש הכיר אותו. שאל את החזון איש, איך הוא בלימוד. ענה לו החזון איש, יכול להיות יותר טוב. הגיב השואל, הרי כל אחד יכול להיות יותר טוב. הוסיף האב ושאל, ואיך הוא ביראת שמים. ענה החזון איש, יכול להיות יותר טוב. ושוב הגיב השואל, כל אחד יכול להיות יותר טוב. וכך הוא המשיך לשאול, והחזון איש אומר לו על כל דבר יכול להיות יותר טוב. אחרי שיצא מהחדר, סיפר אותו אדם, שהחזון איש מאוד שיבח את הבחור. אמר אז החזון איש לאחותו, אשתו של הסטייפלר, דבר משונה, השואל בר דעת, וכי הוא לא מבין מה מדברים איתו? אלא, כשידוך צריך להיות, לא יעזור כלום.

מספר ר' שלמה לוינשטיין, שפעם אמר דבר זה בשיעור, וקפץ אחד האנשים ואמר "שידוך" מורכב משמותיו של הקב"ה, חצי הראשון הוא ש-ד-י, והחצי השני הוא כ"ו כמניין י-ה-ו-ה.

אף שכבר היה זקן מופלג, שב והתחתן עם קטורה ומיד נולדו לו ששה בנים. אין לנו אלא ליישב ולומר כי לבנים כזמרן, 'יקשן' וכו' ניתן לזכות בקלות, אולם כדי לזכות בכך כ"צחקק' יש צורך בתפילות חוזרות ונשנות..."

"ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" (כ"ה - ה - ו)

הפסוק האחרון בא כהסבר לקודמו. הדין הוא "הכותב כל נכסיו לאחד מבניו אין מתנתו מתנה. שייר כל שהו מתנתו מתנה" [עיי' שו"ע חו"מ סי' רמ"ו ס"ה]. ולכן, בהתחלה התורה מספרת "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק", ואם תשאל, הרי בצורה כזאת אין מתנתו מתנה. התשובה מיד בפסוק הבא, "ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" - שהשאייר משהו לבני הפלגשים, וכשמישיר, ההלכה שמתנתו מתנה.

"ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" (כ"ה - ו)

"הפלגשים" חסר כתיב, שלא היתה אלא פילגש אחת [בר"ס א]. [רש"י]. לכאורה למה הפסוק מסתיים באות מ' סופית שמסמן רבים, היה צריך להיות כתוב ולבני הפילגש? אומר הגר"א מוילנא, הגמ' בסנהדרין [ס"א]: אומרת, פילגשים בלא כתובה נשים בכתובה. והגמ' בסוטה [י"ז]: אומרת, איש ואשה שכינה ביניהם. באיש ואשה נמצאות האותיות יי- ה', ובכתובה נמצאות האותיות ו- ה', ובצירוף איש ואשה וכתובה מהווים יחד שם ה- ו- י- ה שכינה שרויה ביניהם, אבל אצל פילגש שהיא בלי כתובה, חסר חצי שם ואין שם מלא, ולכן כתוב פלגשים ברבים כדי לרמוז פילגשים - פלג-שם - חצי שם.

"ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות" (כ"ה - ו)

שם טומאה מסר להם. [רש"י]. מבאר בעל ה"תורה תמימה", כתוב בספרי בפרשת עקב שמימי אנוש התחילו לקרוא לעבודה זרה בשם ה', ורצה אברהם למנוע חילול שם זה, מסר להם שמות טומאה שיקראו בהם לעבודה זרה שלהם, ויפסיקו לקרוא בשם ה'. ואפשר עוד לומר, שמות טומאה מסר להם, שאצלנו בכרית המילה הילדים מקבלים שמות קדושים של אבותינו ע"ה, אבל אצלם נותנים לבנים ובנות שמות טומאה, שמות שמקורם לא באים מהקדושה, והכוונה היתה שנדע ונבדיל ביניהם.

"ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי" (כ"ה - ז)

מובא בשם רבי חיים מוואלוז'ין, [בחידישי הגר"י בסמסיל] מצינו רק אצל האדם הראשון ואצל אברהם אבינו שכתוב "אשר חי", כדי ללמדנו, שכולם חיו את כל שנותיהם, חוץ מאדם הראשון שנתן שבעים שנה מחייו לדוד המלך, ואברהם שלקחו ממנו חמש שנים כדי שלא יראה את עשיו יוצא לתרבות רעה. לכן הדגישה התורה כל ימיו "אשר חי", שאלו רק הימים מתוך חייו, ולא כל הימים שהוקצבו לו.

"ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה" (כ"ה - ח)

הגמ' בבבא בתרא [ז"א]. אומרת, אותה היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי

שרצה בזה להוכיחם כי אמנם אתם בני אברהם אבל אינכם מדברים כבני אברהם. אלא כבני קטורה אשת אברהם. לכאורה מה באים ללמד אותנו חז"ל במעשה זה? ההסבר הוא, רב טרפון לא הבין איך אפשר לשבת בשיעור בלי לגלות שום התעניינות. שום התלהבות וחשק לדברי התורה. וזה ניכר בכך שהם לא שאלו דבר כל השיעור. לכן הטיח בהם "בני קטורה" כי בשונה מיצחק אבינו שלמד תורה מאביו כמבואר ברמב"ם בסוף פרק א' מהלכות עבודה זרה. והשתדל ללמוד מדרכיו וממעשיו ולהמשיך את דרכו. בני קטורה לא לקחו מאביהם אברהם ברוחניות כלום. למרות הזכות העצומה שנפלה בחלקם להיות סמוכים על שולחנו של אביהם הגדול. לא גילו שום רצון ללמוד מסגולות נפשו וממעשיו הנפלאים. והסתפקו במעט מתנות בלבד. זה שביקש רב טרפון להוכיחם בכינוי זה. כי צורת לימודם בחוסר התעניינות מבלי רצון להיות "מקבלים" אינה מתאימה לבני אברהם אלא לבני קטורה....

ומה שנקט דווקא את השם "יוחני" יתכן לומר שרמזו בזה על אותה מכשפה שנקראה בשם זה. שעליה מסופר בגמ' מנחות פה. שכאשר משה רבנו עמד והשליך את מטהו בפני פרעה ונהיה לנחש, ולזלה במעשיו ואמרה לו "תבן אתה מכנים לעפריים" כשבכוונתה לומר למשה רבנו. וכי לארץ שמלאה בכשפים אתה מבקש להראות את כחך בכשפים?

דבוריה נבעו מחוסר הערכה למשה רבנו ולמעשיו. ולכן כשרצה לייחס חסר הערכה לדברי תורה הזכיר את שמה של אותה יוחני הזולזנית. אך הם לא ירדו לסוף דעתו ולעומק הדברים שאמר. וחשבו שטעה. ולכן תיקוהו. והאמת. שהיה לו לר' טרפון כוונה עמוקה בדבריו.

"ויוסף אברהם ויקח אישה ושמה קטורה" (כ"ה - א)

קטורה - זו הגר, ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטורת. [רש"י] ויש לשאול: בזכות איזה מעשים נשתבחה כקטורת? תירוץ נפלא מובא בספר "בית יצחק" בשם ר' שלמה בר משה זצ"ל הקדמה א': מובא בגמרא [זבחים פ"ח]: 'תני דבי רבי ישמעאל על מה קטורת מכפרת? על לשון הרע, יבוא דבר שבחשאי (הקטורת הייתה מוקטרת ע"י כהן גדול בקודש הקודשים) ויכפר על מעשה חשאי (לשון הרע שדיברו בסתר).

הקדמה ב': כאשר הגר ברחה משרה שואל אותה המלאך [לעיל ט"ז - ה] 'הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי?' עונה הגר [שם] 'מפני שרה גבירתי אנוכי בורחת'. ויש לשאול: מדוע היא לא מספרת למלאך את מה ששרה עשתה לה? (שנאמר 'ותענה שרי ותברח מפניה') שהרי אין מי שיכחיש את דבריה, ואעפ"כ היא לא נכשלת בלשון הרע. ולכן נקראה 'קטורה' כי כמו הקטורת שמכפרת על לשון הרע כך היא נמנעה מלספר לשון הרע.

"ויוסף אברהם ויקח אישה ושמה קטורה ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדין ואת מדין ואת ישבן ואת שוה" (כ"ה - א - ב)

מעשה באברך יקר שלאחר שנים ארוכות שהתפלל בהן כדי לזכות לבנים, זכה להיוושע בדבר ישועה ורחמים. כאשר הגיע לבשר זאת לרבו בעל 'שפת אמת' מגור, נפלטה השאלה מפיו כמאליה: "מדוע אחרים מתפללים ונושעים מיד, ואילו אני נזקקתי לתפילות כה רבות בטרם נושעתי?" השיבו הרבי בחריפות: "ומה לך כי תתמה על כך? הלא אף בתורה הקדושה מצינו כן, הנה אברהם אבינו התפלל משך שנים רבות כדי לזכות ביצחק. והנה, לאחר פטירת שרה,

לה לספינה שאבדה קברניטה. לכאורה, לאחר שכבר אמרו "אוי לו לעולם שאבד מנהיגו", למה הוסיפו גם "אוי לה לספינה שאבדה קברניטה"? בספר "כמוצא שלל רב" מביא בשם הרב ניימרק בספרו "אשל אברהם" על בברא בתרא שמסביר, כשהעולם מאבד מנהיג, עדיין אין זה נורא כל כך, כי כבר נאמר "וזרח השמש ובא השמש", ועד שלא שקעה שמשו של מנהיג זה זרחה שמשו של מנהיג אחר, אבל אוי לה לספינה שאבדה קברניטה, כאשר הספינה טרופה בלב ים ואבד קברניטה, מי יקום לה בעת צרתה?

"ומשמע דומה ומשא" (כ"ה - י"ד)

בעלי המוסר דרשו פסוק זה על דרך הדרוש, צריך האדם לשמוע, לשתוק ולשאת הכל בדומיה.

"אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם בחצריהם ובטירותם שנים עשר נשיאים לאומותם" (כ"ה - ט"ז)

אנו בני ישראל, מייחסים את הבנים אחרי האבות, "למשפחותם לבית אבותם" [במדבר א' - ב'], כי מכירים אצלנו את האבות. אבל אצל העכו"ם, הייחוס הוא רק מהאם, ולכן הם נקראים בפי חז"ל אומות העולם, כי רק באם הם בטוחים.

"על פני כל אחיו נפל" (כ"ה - י"ח)

כאן הוא אומר לשון נפילה, ולהלן הוא אומר "על פני כל אחיו ישכון" עד שלא מת אברהם, ישכון, משמת אברהם נפל. [רש"י].

שואל ה"כלי יקר", הרי בסוף ימיו עשה ישמעאל תשובה, ולמה תהיה נפילתו שכר תשובתו. ואפשר לומר, כי "על פני כל אחיו" הכוונה על בני קטורה, ולפני שעשה תשובה היה מוכבד בעיניהם, כי הלך בדרכם. אבל אחרי שעשה תשובה, נפל חנו והפך לזרא בעיניהם.

הזכויות שמורות

למחבר הרב יוסף זריצקי שליט"א

דרוש חכם לב

היודע את ערך זיכוי הרבים בלימוד התורה ומוכן לתרום את הוצאת הספר "מדשן ביתך"

המלא וגדוש יותר מרבבה

פנינים ורעיונות נפלאים ומתוקים

המיועדים לדרשנים, מגידי שיעורים, מרצים

ושאר מזכי הרבים וכמוכן לכל אוהבי תורה

ומבקשיה ניתן לפנות בטלפון

054/8484044

נערך לדפוס לע"נ המחנך

רבי דוד בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ח בניסן תשע"ד.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים

ראש ישיבת נתיב השבים באר-שבע הגד"צ
רבי שלום בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ו בניסן תשע"ו.

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים

ר' שמואל בן אבי חיים עדני הכהן ז"ל
גלב"ע י' באדר א' תשע"ט

לרפואת רעייתו הרבנית

סגולה תחי' בת שרה זוהרה